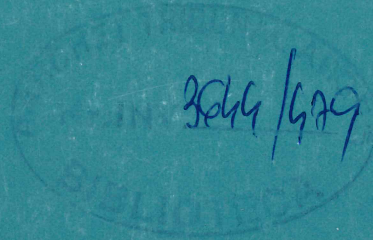
Preţ 5500 lei

ISBN 973-97600-4-x

Lector univ. VALERIAN CIOCLEI

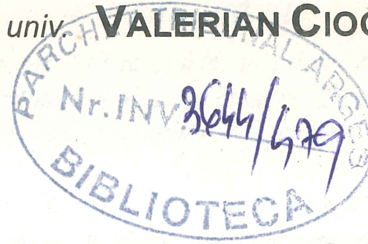

CRIMINOLOGIE ETIOLOGICĂ

Editura Actami
București, 1996

Lector univ. VALERIAN CIOCLEI

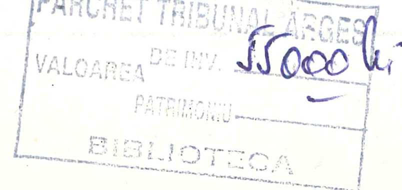

CRIMINOLOGIE ETIOLOGICĂ

- Principalele teorii -

Editura Actami

Bucureşti, 1996

Tehnoredactor & Culegere computerizată:	CEZAR CIOBOTARU
Corectura:	MIHAELA MOŢ
Coperta:	COMAN TUDOR

Tiraj: 4.000 ex.
Tipografia **"COPERTEX"** S.R.L.

Cuvânt Înainte

Prezenta lucrare încearcă să răspundă, în primul rând, unor necesităţi de ordin didactic, fiind destinată studenţilor în drept. De aceea, lucrarea se axează pe componenta fundamentală a Criminologiei generale, respectiv: Criminologia etiologică.

Acelaşi considerent a determinat şi structura lucrării ce cuprinde: o primă parte, în care sunt abordate probleme conceptuale de ordin general şi o a doua parte, în care sunt prezentate principalele teorii etiologice.

În mod inevitabil, prima parte reprezintă o abordare cu tentă personală, atât în plan metodologic, cât şi în privinţa unor concepte.

Cea de-a doua parte, în schimb, urmăreşte furnizarea unor informaţii, capabile să acopere criza documentară în materie: lucrările criminologice fundamentale nu au fost traduse în limba română, iar versiunile originale lipsesc şi ele din bibliotecile noastre.

În aceste împrejurări am considerat mai puţin utile, pentru această parte, aprecierile personale şi în special cele de natură critică. Am preferat o prezentare cât mai fidelă şi "de la sursă" a teoriilor în cauză, lăsând cititorului libertatea de a-şi forma o opinie proprie, neinfluenţată.

Concepută în logica descrisă anterior, lucrarea încearcă să ofere reperele criminologice minime, necesare juristului în devenire.

Îndrăznim să sperăm în acelaşi timp că, din anumite puncte de vedere, lucrarea de faţă poate prezenta interes şi pentru practicieni: fie pentru cei implicaţi în mod nemijlocit în activitatea de justiţie penală, fie pentru cei care activează pe teren social.

Optimizarea şi umanizarea reacţiei sociale faţă de fenomenul criminal, nu pot fi realizate prin ignorarea rezultatelor obţinute de cercetările criminologice, mai vechi sau mai noi, mai convingătoare sau mai puţin convingătoare.

În sfârşit, un ultim avertisment trebuie menţionat:

Cei care vor căuta în criminologie certitudini vor fi dezamăgiţi. În schimb, cei care pot "savura" îndoiala, vor fi atraşi de această disciplină, unde, întrebările au fost şi vor fi totdeauna mult mai numeroase decât răspunsurile.

Autorul

Abrevieri

R.S.C./D.P.C. (sau R.S.C.)-	Revue de Science Criminelle et de Droit pénal Comparé;
R.D.P.C. (belge)-	Revue de Droit pénal et Criminologie (belge); organ al Uniunii belgiene şi luxemburgheze de drept penal;
A.I.C.-	Annales Internationales de Criminologie; Buletin al Societăţii Internaţionale de Criminologie;
P.U.F.-	Presses Universitaires de France;
c.p.-	cod penal;
c.p.p.-	cod de procedură penală

PRIMA PARTE

CRIMINOLOGIE ŞI ETIOLOGIE CRIMINALĂ

1. *Problematică*

Înţelegerea corectă a punctelor de vedere extrem de diverse exprimate în teoriile etiologice, precum şi a modalităţilor în care criminologi de orientări diferite au înţeles să abordeze fenomenul cercetat, necesită clarificarea prealabilă a unor aspecte de ordin conceptual general.

Punctul final al acestor clarificări va consta în găsirea unui răspuns la întrebarea: ce este criminologia în general şi, în particular, criminologia etiologică?

Răspunsul pe care încercăm să-l formulăm în această primă parte, nu are pretenţia de a fi nici complet şi nici definitiv. Este doar un răspuns posibil, ce va sluji drept ghid provizoriu pe "traseul" teoriilor etiologice.

Chiar sub semnul acestui provizorat, formularea răspunsului nu este simplă. Diversitatea de opinii şi divergentele existente în doctrină se manifestă inclusiv cu privire la caracterul ştiinţific al criminologiei. Dilema: "este sau nu criminologia o ştiinţă?" - nu a încetat nici în prezent să-i frământe pe specialişti.

Vom evita capcana dilemei sus-amintete construind explicaţiile în jurul noţiunii de cercetare criminologică, noţiune ce are o acoperire concretă în eforturile depuse de numeroşi oameni de ştiinţă de-a lungul unui secol şi jumătate.

Încercăm aşadar să găsim o cale cât mai directă pentru aflarea răspunsului. Nu ne vom putea, însă, abate prea mult de la traseul clasic şi oarecum didactic deoarece, pentru a răspunde la întrebarea: ce este criminologia etiologică? - trebuie în prealabil a răspunde la întrebarea: ce este criminologia în general? - ceea ce presupune abordarea unor probleme legate de: obiectul cercetării criminologice; modalităţi de cunoaştere, metode şi tehnici, finalitate în cercetarea criminologică.

2. *Plan*

Această primă parte va cuprinde deci patru capitole după cum urmează:

- Obiectul cercetării criminologice (Cap.I)
- Modalităţi de cunoaştere; procedee; finalitate în cercetarea criminologică (Cap.II);
- Definirea criminologiei (Cap.III);
- Etiologie criminală (Cap.IV).

CAPITOLUL I
OBIECTUL CERCETĂRII CRIMINOLOGICE

3. *Problematică*

Problema obiectului cercetării criminologice presupune a stabili ce anume interesează cercetarea criminologică.

Un prim indiciu în acest sens îl reprezintă însăşi denumirea criminologiei, etimologia acestui cuvânt.

Observăm astfel că din punct de vedere etimologic noţiunea criminologie este alcătuită din două cuvinte de origine greacă: *crimen* (cu sensul originar de acuzaţie şi apoi de infracţiune) şi *logos* (la origine discurs, raţiune iar ulterior ştiinţă).

Pornind de la sensul etimologic se poate formula chiar o definiţie prealabilă, pur nominală, în care criminologia ar reprezenta: discursul cu privire la crimă; ştiinţa crimei. Deşi evident incompletă, o asemenea definiţie apare destul de frecvent în literatura de specialitate, la autori de prestigiu, fie efectiv în formula: "ştiinţa crimei"[1], fie în varianta: "studiul ştiinţific al fenomenului criminal"[2].

Acest tip de definiţie, deşi criticabil sub aspectul rigorii, prezintă avantajul simplităţii, oferind un reper clar, deşi minim, cu privire la "zona" în care se situează cercetarea criminologică.

Pe baza acestui reper putem presupune că fenomenul criminal intră in sfera de interes a cercetării criminologice, face parte din obiectul acestuia.

Un al doilea indiciu este dat de existenţa evidentă a unor preocupări practice legate de fenomenul criminal, de combaterea ori limitarea acestuia.

Putem presupune că interesul cercetării criminologice poartă şi asupra acestor preocupări de ordin practic, pe care le vom numi practică anti-criminală.

1) A se vedea spre ex.: E.SEELIG "Traité de criminologie", Ed. Presses Universitaires de France, 1956 p.3.

2) A se vedea spre ex.: R.VOUIN şi J.LEAUTE "Droit Pénal et Criminologie", Ed. P.U.F. 1956 p.34.

4. *Plan*

Prezentul capitol va cuprinde aşadar două secţiuni:

S1) Fenomenul criminal - un prim obiect al cercetării criminologice;

S2) Practica anti-criminală - al doilea obiect al cercetării criminologice.

Secţiunea I
Fenomenul criminal - un prim obiect al cercetării criminologice

5. *§1.1. Crima*

Noţiunea de crimă are mai multe înţelesuri, fapt ce generează uneori o totală confuzie mai cu seamă în legătură cu unii "compuşi" ai acesteia cum ar fi: criminologie şi criminolog.

Astfel, se poate constata adeseori că pe ne-jurist cuvântul criminologie îl duce cu gândul la imagini cadaverice, iar criminologul este, pentru acelaşi ne-jurist, dacă nu ucigaşul însuşi, oricum o persoană care "se ocupă" cu omoruri.

Această confuzie derivă din înţelesul curent ce se dă noţiunii de crimă, fiind astfel explicabilă, dacă nu chiar scuzabilă, pentru nespecialist. Mai puţin explicabilă şi absolut nescuzabilă este o asemenea confuzie (chiar dacă nu la proporţiile caricaturale de mai sus) printre jurişti.

Din aceste considerente, o prezentare în detaliu a tuturor semnificaţiilor noţiunii de crimă este utilă nu numai pentru conturarea obiectului cercetării criminologice dar şi pentru înlăturarea oricăror confuzii posibile pe această temă.

Distingem trei înţelesuri ale noţiunii de crimă:

a) unul utilizat în limbajul comun;

b) altul folosit în dreptul penal şi în sfârşit, c) cel cu care operează criminologia.

6. a) *În limbajul comun*, prin crimă se desemnează, de regulă, una din infracţiunile îndreptate împotriva vieţii persoanei, fie că este vorba de omor (art.174 c.p.), de omor calificat (art.175 c.p.) ori de omor deosebit de grav (art.176 c.p.).

Prin extensie regăsim aceeaşi denumire, de multe ori, utilizată în cazul unor infracţiuni care au un alt obiect juridic principal, dar care, au ca rezultat moartea unei persoane: tâlhărie urmată de moartea victimei (art.211 al.3 c.p.), viol urmat de moartea victimei (art.197 al.3 c.p.) ş.a.

Întâlnim această utilizare în limbajul curent, în presă, în opere literare etc.

La baza folosirii crimei cu acest înţeles se află probabil, denumirea dată categoriei celei mai grave de infracţiuni, în împărţirea tripartită de care vom vorbi puţin mai departe. Precizăm însă de pe acum că nu există identitate între cele două înţelesuri.

7. b) *În limbaj penal*, crima desemnează o infracţiune gravă, pentru care legiuitorul stabileşte, de regulă, pedepse diferite şi proceduri speciale, în raport cu celelalte infracţiuni.

Acest sens este dat de împărţirea tripartită a infracţiunii în: crime, delicte şi contravenţii.

Pentru prima dată, de o manieră clară, această împărţire a fost reţinută de codul penal al Revoluţiei Franceze (cunoscut sub denumirea de Codul lui brumar anul IV), a fost preluată apoi de codul penal de la 1810 (Codul Napoleon), după care, de majoritatea legislaţiilor penale europene, elaborate la începutul secolului al XIX-lea.

Ulterior, către sfârşitul secolului trecut, ideea împărţirii trinitare începe să piardă teren. Mai întâi Olanda în 1886, prin elaborarea unui nou cod penal şi apoi Italia, odată cu primul ei cod penal din 1889 (Codul Zanardelli), trec la o clasificare bipartită, respectiv: delicte şi contravenţii. În timp, alte legislaţii penale europene au urmat aceeaşi cale, astfel încât, în prezent, sistemul tripartit nu mai este menţinut decât în Franţa, Belgia, Luxemburg, San-Marino şi Grecia[3].

Consecventă propriei tradiţii, Franţa a păstrat vechea împărţire şi în noul cod penal intrat în vigoare în anul 1994. Potrivit art.111-1 al acestui

3) În acest sens: J.PRADEL, "Droit Pénal Comparé", Ed. Dalloz 1995 p.228.

cod: "infracţiunile sunt clasificate, după gravitatea lor, în crime, delicte şi contravenţii". Deşi prin formularea sa lacunară legiuitorul nu o indică în textul citat (şi nici în altă parte), crimele corespund celor mai grave infracţiuni, delictele infracţiunilor de gravitate medie, iar contravenţiile, infracţiunilor de minimă gravitate. Pentru justiţia franceză, această împărţire constituie în planul tehnicii juridice, baza întregului sistem de drept penal[4], având consecinţe multiple începând cu natura şi cuantumul pedepselor şi încheind cu procedura de anchetare şi judecare, ce sunt diferite pentru fiecare categorie de fapte din cele menţionate.

În legislaţia penală română a existat aceeaşi împărţire a infracţiunilor, în crime, delicte şi contravenţii, atât în codul de la 1865 cât şi în cel de la 1936 (Codul penal Carol al II- lea).

Codul Penal socialist de la 1969 a renunţat la sistemul trinitar, lăsând loc unei concepţii unitare cu privire la infracţiune. În acest sistem, contravenţiile au ieşit din sfera de reglementare a justiţiei penale, iar în rest, toate faptele prevăzute de legea penală şi în condiţiile prevăzute de lege, reprezintă infracţiuni, fără nici o altă distincţie.

Rezultă că în contextul legislaţiei române actuale, noţiunea de crimă nu mai are o semnificaţie penală determinată.

8. Mai trebuie remarcat că noţiunea de crimă folosită în limbajul comun nu acoperă integral categoria crimelor, din împărţirea tripartită la care ne-am referit anterior. Atât în vechiul sistem penal, cât şi în celelalte legislaţii care au prevăzut ori mai prevăd încă împărţirea trinitară, în categoria crimelor intră, pe lângă infracţiunile contra vieţii, ori care au avut ca urmare moartea victimei (vezi *limbajul comun*) şi alte fapte penale grave, cum ar fi spre exemplificare: infracţiunile contra siguranţei statului, unele fapte de corupţie, tâlhăriile, violurile, mai nou, actele de terorism, traficul organizat de stupefiante etc. (Adăugăm pentru comparaţie că în categoria delictelor intră infracţiunile "obişnuite" cum ar fi: furt, înşelăciune, vătămare corporală, fals etc.; în categoria contravenţiilor intră de regulă: încălcări ale normelor de convieţuire socială, ale reglementărilor privind circulaţia rutieră, ale unor dispoziţii fiscale etc.)

4) F.DESPORTES şi F.LE GUNEHEC, "Le nouveau Droit Pénal - Tome I - Droit pénal général", Ed. Economica, 1995, p.67.

Putem conchide că noţiunea de crimă, în limbaj penal o include pe cea utilizată în limbajul curent dar presupune, în plus, şi alte fapte penale.

9. O ultimă precizare se mai impune, înainte de a putea trece la examinarea sensului criminologic al noţiunii de crimă şi anume:

În doctrina penală, noţiunea de crimă a fost şi este utilizată şi în sensul general de infracţiune, de faptă penală. Acest lucru este valabil atât pentru doctrina de limbă franceză (contrar sensului strict stabilit de lege prin împărţirea tripartită) cât şi în sistemele ce ţin de "*common law*". Astfel, în dreptul american spre exemplu, noţiunea de "*crimă*" corespunde celei de infracţiune incluzând în acelaşi timp: "*violation*" (echivalentul contravenţiei), "*misdemeanour*" (ce ar corespunde cu delictul) şi "*felony*" (echivalentul crimei din împărţirea tripartită)

10. c) *În limbaj criminologic* noţiunea de crimă are o accepţiune largă referindu-se la infracţiune în general. După cum vom constata însă, este inexact a pune semnul de egalitate între infracţiune şi noţiunea de crimă utilizată în criminologie.

Încă de la primele cercetări cu caracter ştiinţific efectuate în domeniul criminologiei s-a încercat şi parţial s-a reuşit o distanţare de viziunea abstractă cu privire la infracţiune, pe care o practicau penaliştii. Crima a fost privită ca fapt uman şi social, ca fenomen (în sensul de realitate observabilă şi repetabilă). Nu întâmplător cercetarea criminologică a debutat sub denumirea de antropologie. Pozitivişti italieni (vezi infra nr.143) au coborât pe firul istoriei umanităţii, au depăşit graniţele statale şi continentale, pentru a studia crima şi omul criminal.

În aceste condiţii, una din primele observaţii ce s-au impus a fost legată de oscilaţia în timp şi spaţiu a legii penale. Cu puţine excepţii, ceea ce "ieri" era considerat drept crimă, "astăzi" nu mai era şi invers, ceea ce un stat sancţionează ca infracţiune altul nu o face şi invers.

11. Relativitatea în timp şi spaţiu a legii penale ce presupune relativitatea noţiunii de crimă a scos la iveală necesitatea găsirii unor criterii proprii, criminologice, pentru definirea acesteia.

Primul care a încercat o rezolvare coerentă a acestei probleme a fost R.Garofalo. El a propus o abordare sociologică a noţiunii de crimă, dându-i

acesteia semnificaţia de *delict natural* (în opoziţie cu delictul convenţional). Astfel, în opinia lui R. Garofalo pentru ca un act să fie considerat crimă el trebuie să producă "vătămarea acelei părţi a simţului moral care constă în sentimentele altruiste fundamentale, mila şi probitatea!"[5]. Ulterior au existat şi alte tentative de definire a crimei, însă criteriile propuse de Garofalo au revenit cel mai des, sub o formă ori alta, în concepţiile exprimate. Astfel B.di Tullio defineşte crima în aproape aceeaşi termeni ca şi Garofalo arătând că: "... Putem deci considera drept crimă acel fenomen care aducând atingere sentimentelor altruiste fundamentale, tulbură condiţiile de viaţă ale ansamblului social şi contravine moralităţii medii dintr-o epocă şi dintr-o societate determinată"[6].

Dintre încercările recente merită a fi amintită soluţia propusă de R.Gassin care porneşte de la distincţia ce se poate face între "valorile-scop" şi "valorile-mijloc", primele reprezentând "bunurile" protejate de legea penală, iar celelalte "mijloacele" (procedeele), prin care s-ar aduce atingere respectivelor bunuri şi care, sunt la rândul lor prohibite. În timp ce "bunurile" protejate variază mai mult sau mai puţin, în timp şi spaţiu, "mijloacele" (procedeele) prohibite prezintă un element de constanţă: *violenţa* şi *viclenia* au fost întotdeauna încriminate[7]. O definiţie a noţiunii de crimă ar trebui să pornească, deci, de la aceste elemente. Problema gradului de la care violenţa şi viclenia ar trebui să fie sancţionate (ori ar trebui să fie considerate crime) rămâne însă nerezolvată...

Prin urmare, nu se poate vorbi în prezent despre o definiţie completă şi unanim acceptată de către doctrina criminologică. Toate dezbaterile ce au avut loc în jurul acestui subiect au scos, însă, la iveală, caracterul pozitiv al crimei (în sensul de realitate observabilă) şi faptul că pentru înţelegerea ei se impune a merge dincolo de teoria clasică a doctrinei penale în care infracţiunea (crima) este considerată o abstracţie, ea neexistând decât ca şi concept juridic.

12. Sigur că din punct de vedere penal, unde nu este lege nu este infracţiune, iar principiul "nullum crimen sine lege" este totdeauna gata să

5) R.GAROFALO, "La Criminologie", Cinquième édition entierement refondue et augmentée, Felix Alcan, editeur, Paris 1905 p.35.
6) B.Di TULLIO, "Manuel d'anthropologie criminelle", Ed. Payot Paris, 1951, p.16.
7) A se vedea: R.GASSIN, "Criminologie" Deuxième édition, Dalloz 1990 p.53, 54.

ne-o reamintească. Dar, după cum s-a remarcat pe bună dreptate în doctrina criminologică "nu este mai puţin adevărat că acest concept legal acoperă o realitate umană şi socială care, înţeleasă ca fenomen, este anterioară legii şi o motivează"[8]. Cu alte cuvinte putem spune, deşi construcţia apare ca paradoxală, că omul a încălcat şi încalcă norma, legea penală, înainte ca aceasta să existe. Acest paradox aparent este confirmat însă, atât la nivelul istoriei umanităţii cât şi la nivelul realităţii cotidiene. Mai întâi a existat un comportament uman care, cu timpul a fost socotit ca neconvenabil pentru comunitate şi abia ulterior, acest comportament a fost "catalogat" ca imoral, iar mai târziu ca infracţional. Norma penală vine să sancţioneze un comportament preexistent, ea nu creează comportamente. În timpurile prezente lucrurile se petrec la fel: apar norme noi, legi penale, care vin să sancţioneze anumite comportamente devenite neconvenabile pentru societate. Pe de altă parte, unele fapte sunt dezincriminate, dându-se "frâu liber" unor comportamente prohibite anterior.

Toate aceste fluctuaţii ale legii penale, după cum vom arăta, sunt receptate de cercetarea criminologică şi de aceea, noţiunea de crimă cu care aceasta operează trebuie să-şi asigure un anumit grad de autonomie.

Rezultă din cele expuse anterior că, în sens criminologic, noţiunea de crimă trebuie să pornească de la conceptul de infracţiune din dreptul penal însă, trebuie să meargă dincolo de acesta. Este, de altfel, ceea ce se întâmplă în realitate, în cercetarea criminologică.

13. Pentru a stabili limitele în care operează noţiunea de crimă vom pleca şi noi aşadar de la definiţia dată infracţiunii în legea penală. Conform dispoziţiilor din codul penal (art.17 al.1) pentru ca o faptă să fie considerată infracţiune trebuie să îndeplinească în mod cumulativ trei condiţii (trăsături) esenţiale: 1) să fie prevăzută de legea penală; 2) să fie comisă cu vinovăţie şi 3) să prezinte pericol social. După cum se precizează în doctrina penală "lipsa vreuneia dintre trăsăturile esenţiale duce la inexistenţa infracţiunii, cu toate consecinţele ce decurg din această situaţie"[9].

8) J.PINATEL: "Traité de Droit pénal et Criminologie" Tome III, Ed.Dalloz, 1963, p.40.
În acelaşi sens B.di Tullio arată: "... fenomenul crimă, luat în sensul naturalist şi uman, nu este creat de către legi; el preexistă acestor legi care şi-au găsit în el raţiunea lor de a fi" B.di Tullio op.cit. p.16.
9) C.BULAI: "Drept penal român", Partea generală Vol.I Ed.Şansa, 1992, p.113.

Vom lua pe rând fiecare dintre aceste trei condiţii pentru a observa măsura în care cercetarea criminologică este îndreptăţită să le depăşească.

14. 1) Prima condiţie se referă la necesitatea existenţei unei dispoziţii legale de incriminare, în vigoare la data comiterii faptei.

După cum se va putea observa şi din teoriile analizate ulterior, cercetarea criminologică este interesată şi de fapte care nu mai fac obiectul legii penale, dar care, în trecutul mai mult sau mai puţin îndepărtat au fost incriminate.

Avem de-a face în principiu cu două categorii de situaţii: în prima este vorba de fapte incriminate cu zeci ori sute de ani în urmă şi care de multă vreme nu mai figurează în legislaţiile penale (ex. vrăjitoria); în a doua categorie intră faptele recent dezincriminate şi avem aici suficiente exemple din legislaţia noastră de după 1989 cum ar fi: unele fapte contra siguranţei statului, avortul (în toate variantele sale), trecerea frauduloasă a frontierei (temporar dezincriminată) etc.

În primul caz criminologia este interesată în studierea respectivelor fapte, de obicei, pentru ca pe baza metodei istorice să tragă unele concluzii generale privind natura fenomenului criminal. Mai poate fi de asemenea interesată în cazul examinării infractorului, când se încearcă stabilirea traseului ereditar al acestuia. Faptele comise de ascendenţi şi incriminate la vremea respectivă vor fi avute în vedere.

În cel de-al doilea caz interesul este şi mai uşor sesizabil, el purtând asupra mai multor aspecte. Pe de-o parte faptele dezincriminate au intrat în mod cert la un moment dat în statisticile criminale şi de aceea pentru orice analiză comparativă ele trebuiesc luate în seamă. Pe de altă parte, interesul este legat de persoana infractorului care a fost condamnat şi a executat o pedeapsă sub imperiul legii vechi. Sigur că prin dezincriminarea faptei, condamnarea anterioară nu mai are nici o relevanţă din punct de vedere penal; în eventualitatea comiterii unei noi infracţiuni, făptuitorul va avea statutul de infractor primar. La o analiză criminologică a personalităţii respectivului făptuitor nu se va putea însă face abstracţie de faptul că el a mai suferit o condamnare penală, a străbătut deja procesul de executare al pedepsei cu toate plusurile şi în special minusurile acestuia etc.

Exemplele ar putea fi multiplicate. Credem însă că cele arătate până acum sunt suficiente pentru a motiva necesitatea ca în cercetarea criminologică să fie avute în vedere şi fapte care nu sunt ori, mai exact spus, nu mai sunt prevăzute de legea penală.

15. 2) Cea de-a doua condiţie se referă la necesitatea ca fapta să fie comisă cu vinovăţie. În cazurile în care se constată lipsa de vinovăţie, fapta nu reprezintă infracţiune.

Cercetarea criminologică este însă interesată şi de acele fapte în care se constată lipsa vinovăţiei şi acesta cel puţin din două motive:

Pe de-o parte, în marea majoritate a cazurilor lipsa vinovăţiei este un element în plus care se adaugă, unor împrejurări tipice, cu un ridicat potenţial criminologic. Cu alte cuvinte pe aceeaşi "schemă" ori pe una identică se produc şi fapte care au caracter de infracţiune. Analiza situaţiilor cu potenţial criminologic în care a fost comisă fapta, chiar dacă în speţă lipseşte vinovăţia, poate duce la concluzii interesante în legătură cu genul respectiv de fapte.

Pentru clarificare putem lua exemplul unui omor comis în legitimă apărare dar, în condiţiile deja clasice ale unui conflict apărut între victimă şi agresor pe fondul consumului excesiv, în comun, de băuturi alcoolice. În acest caz lipsa vinovăţiei care desigur are relevanţa ei majoră din punct de vedere penal, nu schimbă cu nimic mecanismul factorilor cauzali ori favorizanţi pe care-l regăsim şi în alte fapte asemănătoare, dar comise cu vinovăţie şi deci, catalogate drept infracţiuni. Mai putem nota că în aceste situaţii de lipsă de vinovăţie, rezultatul socialmente periculos ori dăunător se produce în fapt, ceea ce constituie un motiv în plus pentru criminologie să ia în calcul asemenea fapte.

Pe de altă parte, toate faptele comise cu lipsa vinovăţiei intră până la un punct în statisticile penale, aparţinând mai exact criminalităţii aparente (vezi infra 34).

Această împrejurare se datorează faptului că lipsa vinovăţiei trebuie constatată pe cale judiciară, fie de organele de urmărire penală, fie de instanţele de judecată şi nu de puţine ori se întâmplă ca această constatare să apară la sfârşitul unui întreg ciclu procesual.

Deoarece aceste fapte intră practic într-una din categoriile de criminalitate "contabilizate" este normal ca ele să fie avute în vedere de cercetarea criminologică.

16. 3) Cea de-a treia şi ultima condiţie se referă la necesitatea ca fapta să prezinte un anumit grad de pericol social pentru a fi socotită infracţiune.

În cazul faptelor ce nu prezintă acest grad de pericol social, pentru criminologie subzistă acelaşi interes de a le avea în vedere, legat de statisticile criminale, ca şi în cazul celorlalte două condiţii analizate anterior. Aceasta deoarece aplicarea art.18 c.p. prin care se constată lipsa pericolului social este de competenţa justiţiei penale. Respectivele fapte vor intra şi ele în categoria criminalităţii aparente contribuind prin aceasta la formarea unei imagini asupra fenomenului criminal.

Pe de altă parte, caracterul endemic al unor astfel de fapte "mărunte", la o analiză criminologică atentă, poate furniza date importante atât cu privire la persoana făptuitorului (în multe cazuri potenţial infractor) cât şi cu privire la o serie de factori favorizanţi (criminogeni) de ordin socio-economic.

Iată deci, pe scurt, motivele pentru care cercetarea criminologică ia în calcul şi acele fapte care nu prezintă gradul de pericol necesar pentru a fi considerate infracţiuni.

17. *Rezultă* aşadar din cele expuse până aici că în limbaj criminologic echivalarea noţiunilor de crimă şi infracţiune nu este riguros exactă, deoarece noţiunea de crimă, deşi o include pe cea de infracţiune, cuprinde în plus şi alte fapte cărora este posibil să le lipsească unul din cele trei elemente definitorii ale infracţiunii. Pentru a acoperi şi aceste situaţii vom spune că *în sens criminologic noţiunea de crimă desemnează fapta penală.*

18. Mai trebuie precizat tot aici că în preocupările criminologiei intră şi studierea altor categorii de fapte, de comportamente, ce ies din sfera noţiunii de crimă, chiar în înţelesul larg pe care i l-am atribuit. Este vorba în esenţă de acele comportamente apreciate ca *deviante*, care se depărtează deci de normele socio-morale fără însă a intra în conflict cu legea penală. Un exemplu tipic în acest sens îl reprezintă alcoolismul, comportament deviant ce a constituit obiect de studiu încă de la începuturile cercetărilor criminologice, Lombroso de pildă acordându-i un interes particular, după cum vom avea prilejul de altfel să observăm. Mai pot fi date ca exemplu:

consumul de substanţe stupefiante (în măsura în care acest consum nu este incriminat de legea penală), abandonul şcolar, tendinţele spre vagabondaj ori vagabondajul (când acesta nu constituie infracţiune), prostituţia (la fel, în măsura în care nu este considerată drept infracţiune) etc.

În literatura de specialitate s-a pus problema dacă aceste comportamente intră ori nu în sfera obiectului cercetării criminologice, iar părerile au fost atât pro cât şi contra.

O soluţie mediană ar fi aceea de a considera că aceste comportamente fac parte din "sfera de interes" a criminologiei[10].

Aşa cum arătam mai sus, realitatea ne obligă să constatăm că cercetarea criminologică poartă şi asupra unor asemenea comportamente. Considerăm însă că o distincţie totuşi se impune.

Când comportamentele deviante reprezintă centrul de interes al preocupărilor, ne vom afla probabil, mai degrabă, în prezenţa unor cercetări sociologice, eventual de sociologie criminală.

În cazul în care respectivele comportamente sunt studiate în legătură cu fenomenul criminal şi pentru o mai bună cunoaştere şi înţelegere a acestuia, este vorba fără îndoială de cercetare criminologică. Se poate observa de altfel că în preocupările criminologilor intră în general doar acele comportamente deviante care prezintă riscuri foarte mari de a se transforma în comportamente infracţionale sau altfel spus, este studiată devianţa care generează delicvenţă.

Aceste precizări fiind făcute, considerăm că introducerea devianţei în conţinutul obiectului criminologiei ar fi forţată şi ar presupune depăşirea sferei de "competenţă materială" a acestei discipline.

Nu mai puţin adevărat însă, este şi faptul că cercetarea criminologică trebuie să ia în calcul şi unele comportamente diferite de cel criminal (deviante şi nu numai), dar numai în cazul şi în măsura în care acestea au o legătură directă cu fenomentul criminal favorizându-l ori chiar determinându-l. Acest comportament rămâne însă în afara obiectului propriuzis al criminologiei.

10) A se vedea: Rodica M. STĂNOIU, Criminologie vol.I, Ed. Oscar Print seria Criminologie 1995 p.24.

19. *În finalul acestei secţiuni să concluzionăm deci că noţiunea de crimă în sensul de faptă penală reprezintă un prim element al obiectului criminologiei.*

Dar crima, aşa cum am văzut este înainte de toate un fapt uman şi de aceea, orice crimă presupune existenţa unui *criminal.*

20. *§1.2 Criminalul*

Noţiunea de criminal va necesita mai puţine explicaţii deoarece sunt valabile şi în acest caz o mare parte din constatările făcute în legătură cu noţiunea de crimă.

Mai întâi trebuie arătat că, în general, termenul de criminal este folosit în acelaşi timp şi de cele mai multe ori în acelaşi înţeles, cu termenii de infractor şi delicvent fără a se face vreo distincţie între aceştia.

Indiferent însă de noţiunea utilizată, care de altfel poate fi şi alta în afara celor menţionate[11], respectiva noţiune capătă în criminologie o semnificaţie aparte şi de aceea, unele precizări se impun.

În sens general infractorul sau delicventul este persoana care a comis o infracţiune. În sens general, mai strict, se adaugă şi condiţia existenţei unei hotărâri definitive de condamnare. Aceste definiţii sunt şi comode şi utile: comode pentru că permit raportarea la criteriile clare prevăzute de lege privind infracţiunea; utile pentru că permit raportarea la statisticile criminale oficiale care pot avea o imagine, dacă nu despre "calitatea" criminalilor, cel puţin despre numărul lor.

21. Sigur că şi criminologia va porni tot de la această semnificaţie penală ce se dă infractorului. Mai mult, "materialul uman" furnizat cercetării criminologice a provenit şi provine, în marea sa majoritate din rândul populaţiei penitenciare, deci, persoane care nu numai că au comis infracţiuni dar, au şi fost condamnate, suportând rigorile pedepsei.

Cu toate acestea, semnificaţia penală a noţiunii de infractor nu este suficientă în criminologie. După cum s-a remarcat în literatura de specialitate, există o serie întreagă de fapte relativ minore sancţionate de lege şi care, sunt comise în mod cu totul întâmplător de către persoane ce ar fi în mod greşit clasate în categoria criminologică de delincvenţi.

11) Ne referim aici la teoriile aboliţioniste care reclamă înlocuirea termenilor de infractor şi delicvent cu expresii de genul: "persoană implicată"; "aflată într-o situaţie problemă" etc. A se vedea în acest sens: L.HULSMAN şi J.BERNAT de CELIS "Peines perdues - le systeme penal en question", Ed.Centurion, Paris, 1982.

Pe de altă parte, există persoane care sunt suficient de abile pentru ca acţiunile lor să nu cadă niciodată sub incidenţa legii deşi trăiesc într-o stare permanentă de "fraudă a legii penale". Pe aceştia: "Ar fi foarte grav a-i lăsa în afara criminologiei, deoarece nu se poate observa prea bine ce anume, în afara unei abilităţi dovedite, îi distinge de delincventul «legal»"[12].

O categorie aparte care trebuie avută în vedere aici o reprezintă bolnavii psihic şi ne referim acum la cei care suferă de maladii grave, ce au ca efect lipsa totală a discernământului. Aceste persoane, datorită stării mentale, nu vor putea fi trase la răspundere penală, şi deci, nu pot deveni infractori în sensul penal al termenului, indiferent cât de gravă ar fi fapta pe care au comis-o. Bolnavii psihic şi faptele pe care le comit au constituit însă, încă din faza incipientă a criminologiei, o preocupare prioritară pentru specialişti, iar cercetările în acest domeniu sunt mereu de actualitate.

Analiza mecanismului de producere a infracţiunilor în cazul bolnavilor psihic este importantă nu numai pentru a desluşi această categorie de crime ci, prin comparaţie, se pot dezvălui mecanismele faptelor comise de oameni normali (ori consideraţi ca atare). La altă scară, la alte proporţii, mecanismele se repetă[13].

Tratând foarte succint, dar în acelaşi timp sugestiv problema diferenţierii între abordarea penală şi cea criminologică a noţiunii de criminal, profesorul R. Gassin arată:

"Spre deosebire de penalist care vede în condamnarea penală criteriul delincventului, criminologia se ataşază la *realitatea* fenomenului şi defineşte delincventul ca «acela care a comis o crimă». Nu este deloc nevoie ca acesta să fi fost condamnat nici măcar urmărit ori cunoscut de autorităţile de poliţie şi justiţie (delicventul ascuns a interesat întotdeauna pe criminolog). În sens invers, condamnarea nu este totdeauna suficientă căci trebuie să avem în vedere erorile judiciare"[14].

12) G.STEFANI, G.LEVASSEUR, R.JAMBU-MERLIN: "Criminologie et science pénitentiaire Troisième édition Dalloz, 1972, p.127.

13) A se vedea în acest sens: A HESNARD, "Psychologie du crime", Ed. Payot, Paris, 1963, p.94 şi urm.

14) R. GASSIN, op.cit., p.55.

Credem că cele arătate până acum sunt în măsură să conducă la ideea că noţiunea de criminal trebuie să aibă în criminologie o semnificaţie aparte.

22. *Vom numi criminal persoana care a comis o faptă penală în înţelesul stabilit în sub-secţiunea anterioară. Criminalul astfel definit intră în mod implicit alături de crimă în sfera de preocupări a cercetării criminologice, face parte din obiectul acesteia.*

Dar crima fiind un fapt uman este implicit şi un fapt social, o realitate care din păcate nu este singulară. Privite în ansamblul lor, crimele înseamnă *criminalitate*, noţiune de care ne vom ocupa în cele ce urmează.

23. *§1.3. Criminalitatea*

Noţiunea de criminalitate desemnează la modul general, ansamblul faptelor penale comise într-un spaţiu şi într-o perioadă de timp determinate.

Ideea de criminalitate şi noţiunea în sine au apărut relativ recent, respectiv către sfârşitul secolului XVIII şi începutul secolului XIX. Această apariţie corespunde cu începuturile presei şi cu primele statistici criminale care "au obişnuit spiritele să conceapă existenţa unui fenomen social global care merită a fi explicat"[15].

Categorii de criminalitate. Noţiunea de criminalitate poate fi utilizată fie într-un sens general, pentru a desemna totalitatea faptelor penale, fie într-un sens mai precis, pentru a desemna anumite categorii de fapte.

24. *Clasificarea subiectivă.* În funcţie de interesul cercetării criminologice şi prin urmare de diferitele categorii cu care se operează, putem avea diferite categorii de criminalitate.

O primă serie de diferenţieri rezultă din chiar definiţia pe care am dat-o criminaltăţii, respectiv din raportarea acesteia la unităţi de spaţiu şi timp. Astfel, în funcţie de spaţiul de referinţă, cel mai adesea se operează cu categoria de *criminalitate naţională*, ce cuprinde totalitatea faptelor penale comise pe teritoriul unui anumit stat (noţiunea de teritoriu fiind înţeleasă în sensul atribuit de legea penală). Dar mai pot fi avute în vedere: fie categorii mai restrânse (regiune, oraş, cartier etc.) fie categorii mai largi

15) R. GASSIN, op.cit., p.66.

(criminalitate zonală ex. Europa occidentală sau Europa de Est; criminalitate continentală; mondială).

În funcţie de perioada de timp avută în vedere, se operează de regulă cu noţiunea de *criminalitate anuală*. Pot fi avute însă în vedere şi: unităţi mai reduse de timp (semestru, lună, zi inclusiv secunde ex. "la fiecare x secunde, în statul y se comit z omoruri"); unităţi mai mari de timp (cincinal, deceniu, secol etc.).

O altă diferenţiere se poate face în funcţie de natura faptelor penale care sunt avute în vedere de cercetarea criminologică. În acest sens se poate face distincţia, spre exemplu, între faptele de violenţă şi faptele comise cu viclenie, rezultând două categorii corespunzătoare: *criminalitatea violentă* şi respectiv *criminalitatea vicleană*.

În sfârşit, dacă faptele penale sunt raportate la diferite categorii de persoane care le comit pot rezulta o serie de alte categorii cum ar fi: *criminalitatea adultă* şi *criminalitatea juvenilă*; *criminalitatea masculină* şi *criminalitatea feminină*; *criminalitatea "gulerelor albe"* (se referă la aceea categorie de persoane ce ocupă poziţii importante în sfera relaţiilor de afaceri) etc.

Schimbând elementul de referinţă se poate obţine o varietate infinită de categorii ce pot fi adăugate la cele enumerate mai sus.

Am numit acest tip de clasificare *subiectivă*, tocmai datorită faptului că elementul de referinţă, "impus" este variabil, în funcţie de interesul cercetării criminologice. (Aceasta nu vrea să însemne că, în sine, categoriile respective nu ar avea o existenţă obiectivă; termenul subiectiv se referă doar la modalitatea de clasificare.)

25. *Clasificarea obiectivă.* Există, pe de altă parte, şi o clasificare pe care o denumim *obiectivă*, deoarece se referă la categorii de criminalitate general valabile, independente de orice element de referinţă impus. Ele sunt aplicabile atât criminalităţii în sens general, cât şi oricăreia din categoriile aparţinând clasificării subiective, enumerate anterior.

Clasificarea la care ne referim în prezent are drept criteriu existenţa obiectivă a unor grade diferite de cunoaştere a faptelor penale de către organele de justiţie. Conform acestui criteriu criminalitatea se împarte în următoarele categorii: 1) *criminalitatea reală*; 2) *cifra neagră a crimi-*

nalităţii; 3) *criminalitatea aparentă* (sau relavată); 4) *criminalitatea legală* (sau judecată).

Ne vom opri asupra acestei clasificări deoarece o considerăm importantă din cel puţin două puncte de vedere:

Pe de-o parte, majoritatea teoriilor criminologice operează cu categoriile de criminalitate sus menţionate, ori fac referire la ele.

Pe de altă parte, explicarea fiecărei categorii de criminalitate precum şi a relaţiilor dintre ele permite înţelegerea mai corectă a criminalităţii în ansamblu şi avertizează asupra capcanei pe care o poate reprezenta uneori statistica pentru criminologie (aspect asupra căruia vom mai reveni).

Pentru facilitatea înţelegerii am recurs la o reprezentare grafică a celor patru categorii de criminalitate la care ne vom referi în continuare (A se vedea fig.nr.1)

26. 1) *Criminalitatea reală (C.R.)*, se referă la ansamblul faptelor penale comise efectiv, indiferent dacă ele sunt ori nu sunt cunoscute de către vreunul din organele justiţiei penale (poliţie, parchet, instanţă de judecată). Această categorie are un grad maxim de generalitate, incluzând toate celelalte categorii (v. schema).

Prin urmare cunoaşterea criminalităţii reale sub diversele sale aspecte (amploare, forme, localizare, evoluţie) este de maximă importanţă pentru cercetarea criminologică. Din păcate însă, o cunoaştere riguros ştiinţifică a acestei categorii nu este posibilă[16]; din multitudinea faptelor comise, o bună parte rămâne întotdeauna necunoscută, din diverse motive. Această parte ascunsă reprezintă aşa numita "cifră neagră" a criminalităţii de care vom vorbi mai departe.

27. 2) *Cifra neagră a criminalităţii* (C.N.), ("dark number", în literatura de limbă engleză şi "le chiffre noir" în cea franceză), reprezintă aşadar ansamblul faptelor penale care se comit efectiv, dar care nu ajung la cunoştinţa organelor de justiţie penală.

În reprezentarea grafică pe care am imaginat-o, cifra neagră este localizată în zona intermediară dintre criminalitatea reală şi criminalitatea aparentă (C.R. şi C.A.). Rezultă că într-o ecuaţie matematică, am putea exprima cifra neagră prin diferenţa dintre criminalitatea reală şi criminalitatea aparentă adică: C.N.=C.R.- C.A.

16) G. STEFANI, G. LEVASSEUR, R.JAMBU-MERLIN, op.cit., p.52.

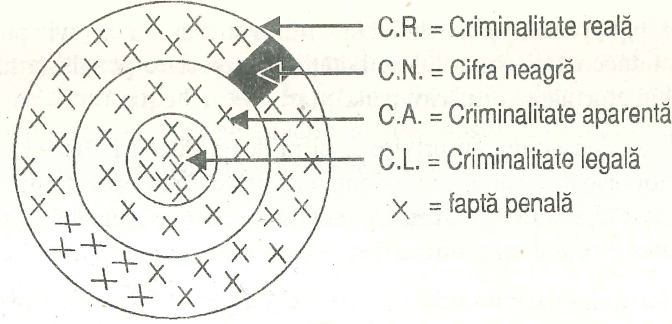

Fig. 1

28. *Factorii care generează cifra neagră* sunt numeroşi şi au origine diversă. Ei pot fi însă grupaţi în trei categorii principale, care acoperă marea majoritate a ipotezelor practice. Aceste categorii sunt: a) abilitatea infractorilor; b) ineficienţa organelor de cercetare penală; c) "pasivitatea" victimelor.

29. A) *Abilitatea infractorilor* presupune comiterea unor fapte penale în condiţiile în care urmele materiale şi rezultatul socialmente periculos sunt greu ori imposibil de sesizat, de către organele de cercetare penală. În această categorie putem înscrie atât fapte cu caracter patrimonial (spre ex. unele operaţii financiare frauduloase bine concepute) cât şi infracţiuni împotriva vieţii (spre exemplu un omor disimular într-o sinucidere).

Atragem atenţia că în aceste cazuri abilitatea infractorilor constă în aceea că însăşi fapta nu este descoperită şi nu ajunge deci la cunoştinţa organelor de justiţie. Nu trebuie confundată această ipoteză cu cea a unor infracţiuni aparente, ajunse deci la cunoştinţa organelor judiciare, dar rămase cu autorul neidentificat (aşa-zisele "dosare cu A.N."). În aceste cazuri există deasemenea o anumită abilitate a infractorilor dar ea se materializează în aceea că autorii nu pot fi identificaţi de organele judiciare. Faptele în sine sunt însă cunoscute, în această ipoteză, iar ele vor intra în categoria criminalităţii aparente ieşind din zona cifrei negre.

30. B) *Ineficienţa organelor de cercetare penală.* Folosim această denumire generică pentru a ne referi desigur, în primul rând, la organele de poliţie, cele cărora le revin atribuţiile cu caracter general în cercetarea penală (conf. art.207 c.p.p.). Se adaugă la acestea, organele de cercetare penală speciale

(art.208 c.p.p.) precum şi parchetul în virtutea atribuţiilor ce revin procurorului în conducerea şi controlul activităţii de cercetare penală (art.209 al.1 c.p.p.) şi în efectuarea urmăririi penale (art.209 al.3 c.p.p.).

Aceleaşi consecinţe cu privire la cifra neagră decurg însă şi din ineficienţa altor organe cu anumite atribuţii de control în diferite domenii şi care au obligaţia legală de a sesiza organele de urmărire penală în cazul constatării unor infracţiuni (cum ar fi spre exemplu garda financiară).

Ineficienţa la care ne referim poate decurge: a) fie dintr-o organizare deficitară a organelor sus amintite, b) fie datorită incompetenţei profesionale ori c) incorectitudinii unor funcţionari ce îşi desfăşoară activitatea în cadrul respectivelor organe.

a) Organizarea deficitară poate avea la rândul ei surse obiective (lipsa de personal, lipsa de mijloace tehnice, cadrul legal necorespunzător etc.) ori subiective (repartizarea necorespunzătoare a resurselor umane şi materiale, alegerea greşită a unor obiective ori priorităţi în activitate etc.)

Pentru înţelegerea mai exactă a ipotezei la care ne referim putem folosi drept exemplu situaţia infracţiunilor cu caracter comercial: Lipsa unor controale sistematice, să spunem în zona Pieţei *X*, (datorată numărului redus de lucrători sau unei planificări defectuase a activităţii), va face ca o serie întreagă de infracţiuni comerciale, comise în zona respectivă, să rămână nedescoperite (şi posibil, legat de acestea un lanţ întreg de alte fapte penale precum cele de corupţie, fraudă fiscală etc.).

b) Incompetenţa profesională la care ne referim se manifestă prin incapacitatea funcţionarilor cu atribuţii de cercetare penală de a sesiza, de a depista unele fapte penale comise. Pentru înţelegerea ipotezei să revenim la exemplul anterior: sigur că dacă Piaţa *X* este supusă de această dată unui control sistematic însă, persoana ori persoanele care asigură acest control sunt slab pregătite profesional, incapabile, rezultatul va fi acelaşi pe care l-am avut şi în primul caz, când controlul lipsea cu desăvârşire.

c) În sfârşit problema incorectitudinii unor funcţionari poate viza fie aspecte de fermitate fie de corupţie. Şi ca lucrurile să fie clare să "poposim" pentru ultima oară în Piaţa *X*. Există un control sistematic; funcţionarul este capabil şi observă comiterea unor fapte penale. Dacă în continuare fie datorită lipsei de fermitate (comoditate, indulgenţă nejustificată etc.) fie

datorită corupţiei (se lasă mituit) respectivul funcţionar nu întocmeşte actele de cercetare penală necesare, rezultatul este acelaşi, ca şi în cazul în care controlul nu s-ar fi efectuat. În lipsa unui act oficial de sesizare organul de cercetare penală rămâne practic în necunoştinţă de cauză iar toate faptele comise vor rămâne în sfera cifrei negre a criminalităţii.

31. C) *"Pasivitatea" victimelor.* Deşi în ordinea prezentării apare pe ultimul loc, această categorie de factori are o contribuţie substanţială la sporirea cifrei negre.

Includem în această categorie situaţiile în care persoanele care au suferit direct sau indirect o vătămare de pe urma unor fapte penale, nu sesizează organelor de justiţie respectivele fapte.

Natura infracţiunilor susceptibile de a intra în această categorie este diversă (furt, înşelăciune, vătămare corporală, viol etc.). Nu are relevanţă în ce priveşte cifra neagră, dacă este vorba de fapte pentru care este necesară procedura plângerii prealabile (art.279 şi următoarele c.p.p.) ori de fapte ce se urmăresc din oficiu. În ambele cazuri ne referim la ipoteza în care organele judiciare nu pot afla fapta pe o altă cale (autosesizare, denunţ) iar victima, singura care ar putea-o reclama, nu face, acest lucru.

Motivele care pot sta la baza unei atitudini "pasive" din partea victimei sunt extrem de diverse.

Vom prezenta spre exemplificare două ipoteze a căror frecvenţă poate fi bănuită deoarece din când în când fapte de acest gen reuşesc să părăsească zona cifrei negre, devenind cunoscute.

Un prim exemplu se referă la perioada anterioară anului 1989 când erau relativ frecvente cazurile în care infractori ori grupuri de infractori, specializaţi în sustragerile de bunuri din locuinţe, odată prinşi, mărturiseau infracţiuni de furt care nu fuseseră reclamate la poliţie de către păgubaşi. Era vorba în general de sustragerea unor sume importante în valută ori a anumitor obiecte din aur (în condiţiile în care deţinerea unor astfel de valori era interzisă prin lege). În aceste cazuri victimele nu erau interesate să reclame sustragerile deoarece s-ar fi aflat chiar ele în situaţia de a fi trase la răspundere.

În prezent situaţiile de acelaşi gen sunt probabil mai puţin frecvente, însă nu imposibile. Mai există anumite categorii de bunuri a căror deţinere

este ilegală, după cum mai există şi persoane ce deţin bunuri, a căror provenienţă este ilegală, ceea ce în final conduce la aceeaşi atitudine "victimele" nu au nici un interes să reclame astfel de pagube.

Cel de-al doilea exemplu se referă la infracţiunile împotriva vieţii sexuale, în particular la viol. În cazul unor astfel de infracţiuni este uşor de înţeles de ce, probabil de multe ori, victimele preferă să treacă sub tăcere faptele comise împotriva lor. Examinările medico-legale, întrebările inevitabil "indiscrete" pe parcursul anchetei, publicitatea procesului penal, teama faţă de reacţia soţului, prietenului ori a rudelor mai mult sau mai puţin apropiate etc., creează fiecare în parte şi toate împreună un efect "descurajator" asupra victimei. Şi în legătură cu astfel de infracţiuni nereclamate, se întâmplă uneori să fie făcute destăinuiri de către infractori cercetaţi pentru fapte similare, ceea ce ne permite să bănuim că o bună parte din violurile comise rămân pentru totdeauna în zona cifrei negre a criminalităţii.

În afara celor trei categorii de factori susamintite cifra neagră poate avea şi alte surse. Odată cu problema identificării acestor surse cercetarea criminologică şi-a pus şi problema evaluării cifrei negre.

32. *Posibilităţile de evaluare a cifrei negre.* Existenţa cifrei negre a criminalităţii a fost pusă în evidenţă odată în primele estimări cantitative ale fenomenului criminal, estimări ce au aparţinut "Şcolii cartografice" reprezentată de Quetelet şi Guerry (vezi infra 129). Mai mult, Quetelet a formulat o ipoteză potrivit căreia există un raport invariabil între infracţiunile cunoscute şi cele totale, necunoscute, de unde rezultă că cifra neagră creşte ori descreşte în aceeaşi proporţie cu criminalitatea aparentă. Această ipoteză a avut darul "să-i liniştească pe statisticieni"[17], deoarece în conformitate cu ea, cifra neagră nu ar fi viciat estimările cantitative cu privire la criminalitate.

Lucrurile nu stau însă întocmai aşa, şi pentru a ne da seama este suficient să ne imaginăm variaţia uneia dintre categoriile de factori care generează cifra neagră, analizate anterior. Astfel, spre exemplu, dacă printr-o mai bună organizare şi prin perfecţionarea calităţii profesionale a lucrătorilor, organele de cercetare penală îşi sporesc activitatea de depistare a unor fapte penale, sigur că în mod corelativ cifra neagră va fi în scădere. Sub diferite forme şi

17) J. PINATEL: "La société criminogène" Ed. CALMANN-LEVY, 1971, p.170.

în diferite limite, toţi factorii ce influenţează cifra neagră pot varia, antrenând modificări ale acesteia fără a fi obligatoriu să regăsim modificări direct proporţionale, la nivelul criminalităţii judecate[18].

În aceste condiţii s-a impus necesitatea găsirii unor soluţii pentru evaluarea cifrei negre.

33. Cercetarea criminologică foloseşte în principal două tehnici pentru a determina valoarea necunoscutei din ecuaţia criminalităţii: *anchetele de auto-confesiune* şi *anchetele de victimizare*. După cum arată însăşi denumirea acestor anchete, primele se adresează potenţialilor delincvenţi, iar celelalte potenţialelor victime.

În primul caz se regrupează o anumită categorie de populaţie şi pe baza unor chestionare personale se încearcă stabilirea numărului de infracţiuni comise şi rămase nedescoperite. Bineînţeles că o primă condiţie de reuşită a unei astfel de anchete este asigurarea totală a secretului identităţii, deoarece în fapt se cere mărturisirea propriilor infracţiuni.

În cazul anchetelor desfăşurate în rândul potenţialelor victime, tot pe baza chestionarelor se încearcă aflarea infracţiunilor suferite de persoanele în cauză, fără ca faptele respective să fie reclamate sau să ajungă în vreun alt fel la cunoştinţa organelor de justiţie.

Prioritatea utilizării ambelor tehnici revin S.U.A.

Astfel prima anchetă de auto-confesiune a avut loc în anul 1947 la New York, iar prima anchetă de despitare a cifrei negre cu ajutorul victimelor a avut loc în anul 1965 tot în S.U.A.[19]

Ulterior asemenea anchete au fost efectuate şi în unele ţări europene (Anglia, Germania, Olanda etc.) şi s-a încercat în permanenţă perfecţionarea lor.

În pofida tehnicilor din ce în ce mai bine puse la punct, anchetele în cauză nu pot oferi, din păcate, decât o "evaluare foarte imprecisă a cifrei negre"[20]. Chiar şi în aceste condiţii însă anchetele de auto-confesiune şi cele de victimizare nu trebuiesc abandonate. Pe de-o parte indicaţiile de evaluare, chiar imprecise, pot oferi o imagine cantitativă a criminalităţii

18) În acelaşi sens, a se vedea: G. STEFANI, G. LEVASSEUR, R. JAMBU-MERLIN, op.cit., p.56.
19) J. PINATEL: "La société criminogène", op.cit., p.171 şi urm.
20) R. GASSIN, op.cit., p.124.

nedepistate (ceea ce este oricum mai bine decât nimic), iar, pe de altă parte, anchetele cuprind şi indicaţii calitative, referitoare la sursele cifrei negre ceea ce poate conduce la unele ameliorări din această perspectivă. Astfel, spre exemplu, aşa cum s-a reţinut în literatura de specialitate: "cercetarea americană a arătat că în 58% din cazuri victimele nu au informat poliţia deoarece au estimat că aceasta din urmă ar fi fost neputincioasă sau că nu ar fi vrut să fie deranjată sau că depistarea infractorului nu ar fi avut succes"[21]. Dezvăluirea unor astfel de surse subiective şi "tratarea" lor poate duce la diminuarea cifrei negre, dacă nu la cunoaşterea ei cu precizie.

Dintre faptele aflate la un moment dat în zona cifrei negre unele reuşesc câteodată să se facă "auzite", adăugându-se celor cunoscute de la început de organele de justiţie şi formând astfel următoarea categorie, cea a criminalităţii aparente.

34. 3) *Criminalitatea aparentă* (*sau relevată*) (*C.A.*) reprezintă totalitatea faptelor cu aparenţă penală ajunse la cunoştinţa organelor de justiţie.

Căile prin care justiţia ia la cunoştinţă despre comiterea unor asemenea fapte sunt cele prevăzute de lege:

Modalitatea principală constă în sesizarea organelor de urmărire penală. Astfel, potrivit dispoziţiilor procedurale: "Organul de urmărire penală este sesizat prin plângere sau denunţ, ori se sesizează din oficiu când află pe orice cale că s-a săvârşit o infracţiune" (art.221 al.1 c.p.p.). O modalitate aparte de sesizare a organelor de urmărire penală este cea a plângerii prealabile (art.221 al.2 c.p.p.).

Există şi posibilitatea, în cazuri limitativ prevăzute de lege, ca faptele să fie sesizate direct instanţei de judecată, prin plângerea, prealabilă (art.279 al.2 lit.a c.p.p.).

În conformitate cu aceste dispoziţii şi cu atribuţiile ce revin fiecăruia dintre organele de justiţie penală, potrivit legii, faptele ce vor intra în categoria criminalităţii aparente sunt înregistrate în marea majoritate a cazurilor (pentru prima dată) la organele de poliţie, uneori la parchete şi în mod excepţional la instanţele de judecată. Această distincţie este importantă deoarece presupune că o evaluare cantitativă corectă a criminalităţii aparente necesită luarea în calcul a datelor statistice aparţinând tuturor celor trei categorii de organe amintite.

21) J. PINATEL: "La société criminogène", op.cit., p.172.

Am putut constata cu ocazia analizării cifrei negre de ce o parte din faptele comise în realitate nu ajung să pătrundă în zona criminalităţii aparente, rămânând necunoscute. Am stabilit astfel ceea ce diferenţiază criminalitatea aparentă de criminalitatea reală.

35. Vom stabili acum ceea ce diferenţiază criminalitatea aparentă de criminalitatea judecată, adică vom analiza pe scurt motivele pentru care o parte din faptele relevate nu ajung să fie judecate ori să se pronunţe în legătură cu ele o hotărâre de condamnare.

După cum lasă să se întrevadă şi denumirea ei, criminalitatea aparentă cuprinde toate acele fapte care, cel puţin într-o fază incipientă, prezintă o aparenţă penală. Dacă această aparenţă se confirmă ori nu şi deci dacă avem sau nu de a face cu o infracţiune care atrage răspunderea penală, este datoria organelor judiciare de a stabili. Aceasta presupune uneori un volum mare de muncă, pricepere şi nu în ultimul rând timp. La această operaţie contribuie atât organele de cercetare şi urmărire penală cât şi, atunci când cauzele ajung în faţa lor, instanţele de judecată.

În multe cazuri, după administrarea probelor necesare, organele judiciare pot ajunge la concluzii contrare aparenţei iniţiale. Astfel se poate constata că: fapta nu există; fapta nu este prevăzută de legea penală; lipseşte unul din elementele constitutive ale infracţiunii etc. (a se vedea art.10 lit.a-e c.p.p.).

În alte situaţii, faptele în sine se confirmă, însă se constată în acelaşi timp şi existenţa unor împrejurări care, nu permit tragerea la răspundere penală cum ar fi: lipsa plângerii prealabile, intervenţia amnistiei, decesul făptuitorului etc. (a se vedea art.10 lit.f-j c.p.p.).

Toate situaţiile arătate mai sus precum şi altele care nu au mai fost menţionate reprezintă cazuri în care punerea în mişcare sau exercitarea acţiunii penale este împiedicată şi sunt prevăzute expres de lege (art.10 c.p.p.).

Când constatarea vreunuia din cazurile prevăzute de art.10 c.p.p. se face mai înainte ca urmărirea penală să fi fost începută procurorul va da o soluţie de neîncepere a urmăririi penale (cu excepţia cazului în care fapta nu prezintă gradul de pericol social al unei infracţiuni - art.10 lit.b1 - când se va da o soluţie de scoatere de sub urmărire penală). Dacă urmărirea penală se află în curs procurorul va dispune după caz: fie scoaterea de sub

urmărire penală (pentru situaţiile de la art.10 lit.a-e); fie încetarea urmăririi penale (în cazurile prevăzute în art.10 lit.f-j).

În sfârşit dacă în momentul constatării cauza se află deja în faţa instanţei de judecată, aceasta va pronunţa după caz: fie achitarea (art.10 lit.a-e), fie încetarea procesului penal (art.10 lit.f-j).

Putem deci concluziona că un prim motiv pentru care unele fapte rămân în zona criminalităţii aparente, îl reprezintă constatarea vreunuia din cazurile în care punerea în mişcare sau exercitarea acţiunii penale este împiedicată.

Cel de-al doilea motiv îl reprezintă neidentificarea autorilor pentru o serie de fapte penale. În aceste cazuri se constituie aşa zisele dosare cu autor necunoscut sau A.N.-uri, despre care am mai amintit.

Ca şi în cazul nedescoperirii faptei dosarele cu A.N. îşi au sursa fie în abilitatea infractorilor, fie în erorile de investigare sau, mai des, în conjugarea acestor două elemente. Nu revenim asupra acestor aspecte deoarece ele au fost analizate pe larg în contextul cifrei negre.

Atragem însă din nou atenţia (deoarece confuzia este frecventă) că dosarele cu A.N. nu fac parte din cifra neagră ele reprezintă fapte sesizate, apar în estimările statistice şi aparţin deci criminalităţii aparente.

În sfârşit faptele sesizate de către organele judiciare, care nu întâmpină nici unul din "obstacolele" menţionate mai sus, au doar o existenţă pasageră în zona criminalităţii aparente, ele încheindu-şi parcursul în zona criminalităţii legale.

36. *Criminalitatea legală (sau judecată) (C.L.)*, reprezintă ultima dar şi cea mai restrânsă din categoriile analizate. Se includ aici toate faptele penale pentru care s-a pronunţat o hotărâre judecătorească de condamnare, definitivă.

Rezultă că nu toate cazurile ajunse pe rolul instanţelor de judecată vor intra în această categorie. Din acest punct de vedere denumirea "criminalitate judecată" este improprie şi poate genera confuzii. Menţionăm de aceea încă odată că hotărârile prin care se pronunţă achitarea inculpatului ori încetarea procesului penal rămân în sfera criminalităţii aparente, aşa după cum a rezultat când am analizat respectiva categorie.

La o primă vedere criminalitatea legală ar reprezenta indicatorul cel mai veridic în estimarea criminalităţii, garanţia fiind dată de condamnarea definitivă.

După cum a rezultat însă, deja, din analiza celorlalte categorii de criminalitate, lucrurile nu stau de loc aşa. Criminalitatea legală este tributară faţă de toate "dereglările" survenite până ce cauzele să ajungă în instanţă şi în plus, faţă de cele ce pot interveni în timpul judecăţii. Astfel, pe de-o parte lipsesc din tabloul criminalităţii faptele comise dar nedescoperite, cele pentru care în mod nejustificat s-a dat o soluţie de neurmărire şi cele unde s-a dispus în mod greşit achitarea inculpatului; pe de altă parte sunt incluse în mod artificial cazurile de condamnare definitivă nejustificate (erorile judiciare).

Ca o concluzie la toate cele arătate în legătură cu clasificarea obiectivă se impune următoarea constatare: pentru evaluarea cât mai corectă posibil a criminalităţii trebuie avute în vedere toate categoriile examinate mai sus, cunoscând particularităţile fiecăreia în parte şi conexiunile existente între ele.

În finalul acestei secţiuni, prin reunirea tuturor elementelor analizate putem stabili configuraţia fenomenului criminal.

37. *Fenomenul criminal.* Crima ca fenomen individual, incluzându-l pe criminal ca agent indispensabil, precum şi crima ca fenomen colectiv, respectiv criminalitatea, în sensul în care aceste noţiuni au fost explicate anterior, pot fi regrupate sub denumirea de *fenomen criminal*.

Fenomenul criminal astfel înţeles reprezintă primul obiect al cercetării criminologice.

Secţiunea a II-a

Practica anti-criminală (al doilea obiect al cercetării criminologice)

38. *§2.1. Criminologia ştiinţă teoretică şi practică*

În logica expunerii se impune la acest moment o paranteză legată de controversa privind caracterul criminologiei: dacă aceasta este o ştiinţă teoretică sau este o ştiinţă practică?

Disputa pleacă de la împărţirea filozofică a ştiinţelor, în general, în ştiinţe teoretice (sau pure, sau fundamentale) pe de- o parte şi ştiinţe practice (sau tehnice, sau aplicative), pe de altă parte.

În linii mari, această împărţire se referă la natura şi scopul cunoaşterii, la metodele folosite:

În timp ce ştiinţelor teoretice le este specifică cercetarea fundamentală ce are ca scop cunoaşterea în sine a obiectului de studiu, ştiinţele practice sunt caracterizate printr-o cercetare aplicativă, având drept finalitate o cunoaştere utilitară.

Vom prezenta pe scurt controversa în cauză, deoarece ne va ajuta să punem în evidenţă existenţa celui de-al doilea obiect al cercetării criminologice.

O primă categorie de opinii consideră criminologia drept o ştiinţă fundamentală ori teoretică având prin urmare ca obiect cercetarea fenomenului criminal în sine[22]. În această variantă, de ştiinţă pură, criminologia este indiferentă la aplicaţiile practice care ar putea decurge din rezultatele cercetărilor sale.

De cealaltă parte a "baricadei" se află opiniile potrivit cărora cadrul criminologiei se reduce la cercetarea aplicativă; nu există criminologie în condiţiile în care nu există perspective terapeutice. În acest sens s-a afir-

22) În legătură cu aceste opinii, a se vedea R. GASSIN, op.cit., p.40, unde se fac referiri cu privire la doi dintre susţinătorii lor: P.CUCHE şi H.LEVY-BRUHL.

mat: "criminologia nu poate fi definită prin ea însăşi ci numai în raport cu ceea ce realizează"; "criminologia este şi nu poate fi decât o terapeutică particulară"[23].

39. Ca de obicei, între două extreme există şi o cale de mijloc. Astfel, într-un remarcabil studiu epistemologic, profesorul Giacomo Canepa remarca dubla finalitate a cercetării criminologice ceea ce presupune:

"a) de o parte cercetarea cauzelor comportamentului antisocial şi, în consecinţă, studiul problemelor în sine, independent de utilizarea practică a rezultatelor (cercetare fundamentală);

b) de cealaltă parte, programarea metodelor adecvate pentru prevenirea şi tratamentul comportamentului antisocial şi, în consecinţă, studiul problemelor urmărite în scopul utilizării practice a rezultatelor (cercetarea aplicativă)"[24].

Acelaşi autor remarcă încă în continuare că în cazul criminologiei distincţia dintre cele două tipuri de cercetare nu este absolută deoarece: "soluţia unei probleme puse de cercetarea fundamentală poate deseori constitui obiectul unei alte investigaţii în domeniul cercetării aplicative"[25].

În scopul de a justifica dubla finalitate şi implicit dublul caracter al cercetării criminologice, în literatura de specialitate s-a apelat deseori la o comparaţie sugestivă între criminologie şi medicină. S-a remarcat astfel că: "Cercetarea cauzelor crimei oferă aceeaşi utilitate imediată ca cea a cauzelor unei maladii în medicină: ea permite o mai bună cunoaştere a tratamentelor apte să vindece răul. Potrivit acestei maniere de a vedea lucrurile, criminologia devine, în acelaşi timp, *o ştiinţă pură* (s.a.) şi o *ştiinţă aplicativă* (s.a.)"[26].

În realitate această dispută pe care Ferri ar fi caracterizat-o drept un "bizantinism", îşi are răspunsul în chiar preocupările concrete ale cercetării criminologice. Astfel, se poate remarca faptul că de la primele cercetări cu caracter ştiinţific realizate în criminologie, s-a pus problema găsirii unor

23) F.DADOGNET: "Science et criminologie" în "L'équipement en criminologie" (Actes du XIV e Cours International de Criminologie) - Ed. Masson, Paris, 1965, p.525; citat de G. CANEPA, RDPC nr.8/1971, p.764.

24) G. CANEPA: "L'épistemologie et la recherche criminologique" în RDPC nr.8/1971, p.764.

25) Idem, G. CANEPA.

26) R.VOUIN et J.LEAUTE: "Droit penal et criminologie" Ed. PUF 1956, p.22.

soluţii practice de limitare a fenomenului criminal, şcoala pozitivistă fiind exemplul cel mai sugestiv în acest sens.

Cercetarea fenomenului criminal doar ca un scop în sine ar fi lipsită de sens; aplicaţiile practice pe care criminologia le poate degaja sunt singurele care justifică efortul de cunoaştere a realităţii criminale.

În acest sens în doctrina criminologică recentă se remarcă pe bună dreptate că: "Opinia care vede în criminologie o ştiinţă în acelaşi timp teoretică şi practică pare a fi singura satisfăcătoare: ea singură, în fapt, ia în considerare natura particulară a obiectului său, fenomenul criminal înţeles ca rău social care atrage lupta împotriva lui în scopul de a-l indigui şi a-l refula"[27].

Acest dublu caracter al criminologiei antrenează dublarea obiectului cercetării criminologice; apare pe lângă obiectul "originar", respectiv fenomenul criminal, cel de-al doilea obiect pe care îl vom numi *practica anti-criminală*, şi pe care vom încerca să-l explicăm în cele ce urmează.

40. *§2.2. Practica anti-criminală*

Pentru desemnarea laturii aplicative a cercetării criminologice în literatura de specialitate întâlnim formulări diverse precum: prevenirea şi combaterea fenomenului criminal, prevenirea şi tratamentul comportamentului antisocial, reacţia socială contra crimei, mijloacele de lupte împotriva criminalităţii etc.

Toate aceste denumiri, mai mult ori mai puţin diferite vizează, în principiu, aceleaşi preocupări practice legate de fenomenul criminal.

41. Pentru a înţelege în ce constau aceste preocupări practice vom apela la sistematizarea ce pare a fi cea mai completă şi de actualitate.

Astfel, în literatura de specialitate s-a formulat opinia[28] potrivit căreia în "lupta" împotriva criminalităţii sunt utilizate în concret două categorii de mijloace:

a) *mijloacele juridice*, în care intră totalitatea normelor de drept ce contribuie direct sau mai puţin direct la combaterea fenomenului criminal

27) R. GASSIN, op.cit., p.40.
28) A se vedea R. GASSIN, op.cit., p.69.

(în principal dreptul penal în sens larg, deci şi procedura penală, dar şi alte dispoziţii legale: civile, administrative etc.)

b) *mijloacele empirice*, unde sunt incluse "practicile instituţionale" (poliţie, parchet, instanţe de judecată, penitenciare etc.) care au ca scop combaterea şi prevenirea criminalităţii.

Prin combinarea celor două categorii de mijloace rezultă în practică trei "*domenii principale*" de luptă contra criminalităţii:

1) domeniul dreptului penal şi al aplicărilor lui concrete; 2) domeniul tratamentului delincvenţilor şi 3) domeniul prevenirii criminalităţii.

42. În total acord cu opinia exprimată putem adăuga că cele trei domenii alcătuiesc un ansamblu unitar, un *sistem* având ca finalitate *stăpânirea* fenomenului criminal. Înţelegem prin termenul de stăpânire reunirea atributelor proprii fiecăruia din cele trei domenii respectiv: combaterea pe cale penală, tratarea delincvenţilor, şi prevenirea criminalităţii.

Ar mai fi de adăugat doar că interesul şi vocaţia de a *stăpâni* fenomenul criminal aparţine statului şi de aceea, în mod firesc tot *sistemul* de care aminteam anterior este creat şi pus în mişcare, într-un cuvânt *aplicat*, printr-o voinţă statală, printr-o *decizie de politică anti-criminală* (vezi infra 92)

43. Având în vedere cele arătate mai sus dispunem de toate elementele necesare pentru definirea noţiunii ce ne interesează:

Practica anti-criminală reprezintă *sistemul mijloacelor aplicate de către stat în scopul stăpânirii fenomenului criminal.*

În sensul stabilit prin definiţia de mai sus, *practica anti-criminală constituie cel de-al doilea obiect al cercetării criminologice.*

44. La încheierea acestui prim capitol putem nota *în concluzie*:

Distingem două obiecte ale cercetării criminologice, în concordanţă cu dubla finalitate a acestei cercetări:

1. Fenomenul criminal;
2. Practica anti-criminală.

CAPITOLUL II

MODALITĂȚI DE CUNOAȘTERE; PROCEDEE; FINALITATE ÎN CERCETAREA CRIMINOLOGICĂ

45. *Problematică*

După ce am stabilit într-un prim capitol care este obiectul cercetării criminologice, vom încerca să deslușim în continuare: cum (din ce perspective) se urmărește cunoașterea respectivului obiect; care sunt metodele și tehnicile utilizate și care este scopul cercetării criminologice.

Istoria de până acum a criminologiei reprezintă o succesiune de abordări din perspective diverse ale fenomenului criminal: biologică, sociologică, psihologică, psihiatrică, psihanalitică, genetică etc.

Este normal ca fiecare din abordările enumerate să fi încercat cunoașterea fenomenului criminal din perspective proprii, utilizând metode și tehnici de cercetare specifice. Toate aceste eforturi, aparent eterogene, au însă un element comun: finalitatea cercetării criminologice.

46. *Plan*

Prezentul capitol va cuprinde prin urmare trei secțiuni după cum urmează:

S1. Modalități de cunoaștere în cercetarea criminologică;

S2. Procedee în cercetarea criminologică;

S3. Finalitatea cercetării criminologice.

Secțiunea I

Modalități de cunoaștere în cercetarea criminologică

47. Preocupările cercetării criminologice variază în funcție de epocă, de categoriile de specialiști (medici, sociologi, juriști etc.), de fragmentarea obiectului de studiu (crimă, criminal, criminalitate), ba chiar și de conjunctura socio-politică.

În acest context inventarul modalităților de cunoaștere se poate întocmi după criterii diverse. Vom folosi în continuare un criteriu relativ cronologic, pe care îl considerăm util pentru înțelegerea ulterioară a teoriilor etiologice, prezentate la rândul lor după un criteriu asemănător.

48. *§1.1. Cunoașterea descriptivă*

Primele preocupări cu caracter științific în domeniul criminologiei[29] au fost de natură descriptivă și au avut ca obiect criminalitatea. Este vorba în principal de evaluări cantitative și în aceste circumstanțe nu este de mirare că: "primii savanți care s-au aplecat asupra fenomenului delincvenței au fost matematicieni care au utilizat statisticile criminale. Condorcet a lansat ideea unei «matematici sociale»; Quételet, matematician și astronom, s-a ambiționat să formuleze o «mecanică socială» care a reprezentat corespondentul «mecanicii celeste» a lui Laplace"[30].

Cunoașterea descriptivă utilizează categorii precum: volumul, structura și dinamica fenomenului criminal colectiv.

49. *Volumul* criminalității reprezintă o evaluare strict cantitativă referindu-se la numărul total de fapte penale comise. Este vorba, desigur, de criminalitatea aparentă sau de cea legală, singurele în măsură a fi quantificate cu oarecare precizie; volumul criminalității reale poate fi cel mult aproximat pe baza unor indicii asupra cifrei negre (vezi supra 33)

50. *Structura* criminalității presupune o delimitare a acesteia în funcție de diversele categorii de fapte penale ori alte criterii (vezi clasificarea

29) Facem abstracție aici de unele constatări din domeniul frenologiei și al psihiatriei care au atins doar în mod adiacent fenomenul criminal (vezi infra 147 și 148).

30) G. STEFANI, G. LEVASSEUR, R. JAMBU-MERLIN, op.cit., p.36.

subiectivă supra 24). Este vorba şi aici de o evaluare cantitativă deoarece are la bază comparaţii numerice. Având în vedere însă intervenţia unei opţiuni în ce priveşte stabilirea diverselor categorii putem considera că în cazul structurii apare o formă incipientă de cunoaştere calitativă.

51. *Dinamica* privitoare la criminalitate se referă la evoluţia şi variaţia acesteia în timp şi spaţiu.

Evoluţia în timp a criminalităţii comportă la rândul ei trei tipuri de descriere:

a) tendinţele pe termen lung (ceea ce corespunde noţiunii de «trend» utilizată în literatura de limbă engleză).

b) variaţiile sezoniere şi

c) mişcările accidentale (datorate unor evenimente excepţionale cum ar fi starea de război, catastrofele naturale etc.)

Variaţia în spaţiu a criminalităţii poate fi estimată în funcţie de diferitele "teritorii" luate ca termeni de comparaţie, fie în sens pur geografic fie în sens statal, administrativ (diferente nord-sud, est-vest, diferenţe între state, între continente etc.)

52. Descrierea dinamicii prezintă un grad mai mare de complexitate în raport cu volumul şi structura, implicând deja, uneori o cunoaştere calitativă a fenomenului.

Este cazul descrierii "trendului" unde simplele aprecieri numerice nu mai sunt suficiente, ci: "Trebuie în fapt corijate aceste date «naive», ţinând cont de două feluri de factori de perturbare: factorii intrinseci statisticii care consistă în schimbări sau variaţii ale sistemului de înregistrare a criminalităţii; factorii extrinseci statisticii care rezultă din diverse fenomene inerente funcţionării sistemului de justiţie penală: schimbări ale legislaţiei penale, modificări în nivelul de activitate al serviciilor de poliţie ca şi în atitudinile victimelor faţă de reclamaţie, variaţiile în sistemul de urmărire al parchetelor, severitatea condamnărilor şi aplicarea sancţiunilor penale"[31].

53. Cunoaşterea descriptivă este nu numai din punct de vedere cronologic o primă etapă în cercetarea criminologică. Ea este o primă etapă

31) R. GASSIN, op.cit., p.134.

necesară şi celorlalte modalităţi de cunoaştere, fiind astfel o permanenţă în cercetarea criminologică.

Perfecţionarea tehnicilor de calcul şi de înregistrare a datelor, utilizarea din ce în ce mai eficientă a ordinatorului permit o evoluţie continuă a cunoaşterii descriptive şi, indirect, a celorlalte modalităţi de cunoaştere, printre care cea cauzală.

54. §1.2. *Cunoaşterea cauzală*

Cunoaşterea cauzală, sau etiologia criminală vizează, după cum şi denumirea o indică, aflarea cauzelor, condiţiilor şi factorilor care determină sau favorizează fenomenul criminal.

Apariţia preocupărilor etiologice poate fi pusă în relaţie cu apariţia şcolii pozitiviste italiene. Acest moment coincide la rândul său cu "acordarea" de către specialişti a statutului ştiinţific criminologiei (se consideră, în general, că cercetările anterioare au avut cel mult un caracter semiştiinţific şi până la apariţia pozitivismului nu se poate vorbi, deci, despre o ştiinţă a criminologiei.

Pe bună dreptate, aflarea cauzelor fenomenului criminal a reprezentat un pas înainte în studierea acestuia; de această dată este vorba despre o cunoaştere calitativă, iar metodele utilizate sunt pe măsura scopului urmărit.

Cunoaştere cauzală poate fi divizată: pe de-o parte, în funcţie de fragmentul obiectului de cercetare care se doreşte a fi cunoscut (etiologia crimei ca fenomen individual şi etiologia crimei ca fenomen colectiv); pe de altă parte, în funcţie de direcţia preponderentă a cercetărilor (biologică, psihologică, sociologică).

Abordările etiologice diverse au antrenat încă de la început caracterul multidisciplinar al criminologiei care s-a constituit prin contribuţia cercetărilor efectuate în alte domenii ştiinţifice: biologie criminală, sociologie criminală, psihologie criminală.

În aceste condiţii cercetarea cauzală a scos în evidenţă existenţa unor factori de natură extrem de diversă care acţionează asupra fenomenului criminal, aşa cum se va putea constata cu prilejul analizei teoriilor etiologice.

Este de remarcat însă că, analiza factorilor cauzali şi în general cunoaşterea etiologică nu este posibilă decât dacă pleacă de la o imagine cât mai clară a fenomenului criminal. În acest sens ea se află în contact permanent cu cunoaşterea descriptivă.

55. Pe de altă parte, se impune precizarea că şi în cazul unor abordări aparent total diferite ale fenomenului criminal, cunoaşterea cauzală are un anumit rol, ce nu este neglijabil. Ne referim la aşa numita "criminalogie a reacţiei sociale" care în principiu refuză a lua în discuţie aspectele etiologice. Principalul curent al acestei orientări, interacţionismul, consideră că ceea ce trebuie să intereseze în legătură cu fenomenul criminal (se foloseşte de fapt noţiunea mai largă de devianţă) nu este actul în sine ci procesele prin care societatea "lipeşte eticheta de deviant" anumitor indivizi şi maniera în care aceştia reacţionează la respectiva "stigmatizare". Pornind de la această idee se ajunge la concluzia că: "grupurile sociale creează devianţă instituind norme a căror transgresiune constituie devianţă, aplicând aceste norme anumitor indivizi şi etichetându-i ca devianţi"[32].

După cum se poate însă constata chiar şi din textul citat, teoriile interacţioniste se fundamentează în ultima instanţă tot pe o cunoaştere cauzală chiar dacă este vorba de această dată de o etiologie diferită de cea obişnuită, în sensul că factorii generatori se află în interiorul mecanismelor grupurilor sociale.

Revenind la cunoaşterea cauzală "tradiţională" mai precizăm că aceasta a dominat în cercetarea criminologică până în jurul anilor '50 când o nouă modalitate de cunoaştere prinde contur: cunoaşterea dinamică.

56. *§1.3. Cunoaşterea dinamică*

Cunoaşterea dinamică. Prin cunoaşterea dinamică se urmăreşte înţelegerea proceselor ce însoţesc "trecerea" la actul criminal, mecanismele interne ale acestuia. Este o cunoaştere calitativă ce tinde la explicarea conduitei criminale printr-o succesiune de etape, având o logică proprie.

Iniţial cunoaşterea dinamică a apărut ca o completare a cunoaşterii etiologice, "trecerea la act" fiind o consecinţă a acumulării şi combinării

32) H.S. BECKER: "Outsiders" Ed. A.M.Métailié, Paris, 1985, (Traduit de l'americain par J. P. Briand et G.M.Champoulie) p.32.

anum... factori cauzali. Este spre exemplu cazul modelului de comportament criminal conceput de J. Pinatel pentru care, fiecare etapă a conduitei criminale este pusă în relaţie cu una din componentele personalităţii infractorului, aceasta din urmă explicabilă prin intervenţia unor factori cauzali (vezi infra 209).

Ulterior explicaţiile dinamice s-au constituit într-un front antideterminist şi antietiologic, rezultând ceea ce se denumeşte în literatura de specialitate (criminologia dinamică ori criminologia trecerii la act).

Această nouă modalitate de cunoaştere este interesată de conduita criminală ca acţiune izolată, pe care o consideră o realitate bine individualizabilă în viaţa autorului, distinctă de celelalte acte realizate de acesta. Abordată din această perspectivă conduita criminală este suscceptibilă de o explicaţie în sine, independentă de trecutul infractorului, de factorii endogeni ori exogeni care ar fi putut acţiona asupra acestuia, înainte de momentul trecerii la act[33].

Explicaţiile bazate pe cunoaşterea dinamică folosesc în schimb categorii economice precum: eficienţă, raţionalitate, oportunitate, utilitate finalitate etc.

Este, spre exemplu, şi cazul uneia dintre cele mai recente explicaţii de acest gen, întitulată: "analiză strategică", sintetizată foarte sugestiv de însuşi autorul ei: "Analiza strategică concepe delictul ca pe un comportament orientat spre rezultate, având raţionalitatea sa proprie, ţinând cond de oportunităţile care se oferă actorului (în sens de autor, realizator al actului n.n.) şi de conduita adversarilor săi"[34].

Teoriile rezultate din cunoaşterea dinamică reprezintă fiecare în parte, mai mult sau mai puţin, ceea ce autorul "analizei strategice" denumea: "O respingere a lui Lombroso în favoarea lui Beccaria"[35]. Se repune astfel în discuţie, indirect cel puţin, problema "liberului arbitru" (vezi infra 168) ceea ce implică o anumită opţiune vis-a-vis de practica anti-criminală.

În acest fel se pătrunde deja în domeniul cunoaşterii axilogice, ultima din modalităţile analizate.

33) A se vedea în acest sens: R. GASSIN, op.cit., p.12 şi 202.
34) M. CUSSON: "Délinquants pourquoi?" Ed. Armand Colin, 1981, p.64.
35) Idem M. CUSSON.

57. *§1.4. Cunoaşterea axiologică*

Această modalitate de cunoaştere se referă la cel de-al doilea obiect al cercetării criminologice. Ea presupune stabilirea, după criterii ştiinţifice, a valorii mijloacelor aplicate în lupta împotriva fenomenului criminal, altfel spus, evaluarea ştiinţifică a practicii anticriminale.

Aşa cum am stabilit anterior (vezi supra 41) în zona practicii anticriminale acţionează o serie de mijloace juridice şi empirice. Crearea şi punerea în mişcare a acestor mijloace reprezintă un act de voinţă politică. În aceste condiţii atât legea penală, cât şi instituţiile chemate să o aplice răspund unor criterii de politică anticriminală, care, nu întotdeauna ţin cont de rezultatele cercetărilor ştiinţifice relative la fenomenul criminal (constatarea este valabilă şi pentru celelalte domenii ale practicii anticriminale: tratamentul delincvenţilor şi prevenirea extrapenală).

Astfel dacă urmărim, spre exemplu, dezbaterile parlamentare privind unele reforme legislative în domeniul dreptului penal (fie modificarea ori abrogarea unor fapte deja sancţionate, fie incriminarea unor fapte noi) vom constata că sunt luate în discuţie o serie întreagă de considerente, nu numai extracriminologice, dar şi extrapenale precum: conjunctura economico-socială internă, aspecte de ordin financiar-bugetar (ex. costurile implicate de o anumită incriminare), aspecte tehnico-materiale (ex. capacităţile necesare anumitor instituţii) aspecte legate de conjunctura internaţională (poziţia unor organisme interstatale ori organizaţii nonguvernamentale cu privire la respectivele probleme) şi, nu în ultimul rând, aspecte pur politice uneori de ordin propagandistic.

Legislaţia penală română în tranziţie oferă un exemplu grăitor în sensul celor de mai sus însă, în general, lucrurile se petrec în mod asemănător în toate legislaţiile penale.

Având în vedere această realitate se impune stabilirea unei ierarhii valorice a mijloacelor anticriminale, pe criterii exclusiv ştiinţifice, pentru a se putea aplica necesarele corecţii.

Criteriile ştiinţifice sunt legate de noţiunea de eficacitate, respectiv de efectele mijloacelor utilizate, asupra fenomenului criminal. După cum s-a remarcat însă, pe bună dreptate, în doctrina criminologică, o anumită eficacitate "poate fi obţinută, cel puţin pentru o perioadă scurtă, prin

aplicarea unor constrângeri ilegitime (tortură, spălarea creierelor ...)[36]. Acest gen de mijloace pot reprezenta obiectul cercetării criminologice ca forme de manifestare ale fenomenului criminal, dar nu interesează din punct de vedere al cunoaşterii axiologice. Rezultă că la criteriul eficacităţii trebuie adăugată condiţia legalităţii mijloacelor anti-criminale.

În sinteză la cele arătate, se poate reţine că prin cunoaşterea axiologică se urmăreşte stabilirea gradului de eficacitate al mijloacelor legale utilizate în practica anti-criminală.

Secţiunea a II-a
Procedee în cercetarea criminologică

58. *§2.1. Metode*

Cuvântul metodă are origine greacă (meta = spre şi odos = cale), însemnând într-o traducere aproximativă: "calea ce trebuie urmată".

Pornind de la sensul etimologic, noţiunea de metodă ştiinţifică poate fi definită, în termeni generali, drept ansamblul procedeelor care conduc gândirea spre cunoaştere.

Pentru a accede la un caracter cu adevărat ştiinţific, cercetarea criminologică a fost nevoită să se auto-organizeze şi "auto-disciplineze", să descopere propriile căi spre cunoaştere. Acest traseu propriu nu exclude însă folosirea unor metode generale, comune şi altor ştiinţe, cu care criminologia are puncte comune.

59. *Metode generale*. Începând cu Aristotel, logica, în sensul ei clasic de ştiinţă a legilor gândirii, admite existenţa a două procedee ale spiritului, cu un grad mare de generalitate: inducţia şi deducţia.

60. *Metoda inductivă* constă în ansamblul procedeelor prin care gândirea trece de la particular la general (sau face legătura Intre ...). Inducţia este considerată drept o metodă mai puţin riguroasă în comparaţie cu

36) R. GASSIN, op.cit., p.70.

deducţia, însă, nu este mai puţin adevărat că ea stă la baza celor mai importante descoperiri ale spiritului uman.

61. *Medoda deductivă* reprezintă un ansamblu de procedee reputat mai riguros şi constă în aplicarea unui principiu general la un caz particular[37].

62. Începuturile cercetărilor ştiinţifice în criminologie, care aşa cum am văzut coincid cu apariţia pozitivizmului italian, au fost dominate de utilizarea metodei inductive. În afara faptului că această metodă reprezintă realmente instrumentul principal de lucru, gândirea pozitivistă, născută din confruntarea cu gândirea clasică, simţea nevoia unei demarcări metodologice faţă de aceasta. Chiar şi aşa, pozitiviştii nu excludeau posibilitatea unei cunoaşteri deductive şi utilizarea metodei corespondente.

Astfel, argumetând abordarea fenomenului criminal ca fapt uman şi social, în opoziţie cu tradiţia clasică de a privi crima ca entitate juridică, Ferri afirma:

"În gândirea şi în munca ştiinţifică nu există decât două mari căi: sau deducţia apriorică, sau inducţia pozitivă, fără ca, bineînţeles, metoda deductivă să excludă absolut orice inducţie în aprioric, şi viceversa, pentru că este doar o problemă de predominanţă"[38].

În realitate, aşa cum Ferri anticipa, cercetarea criminologică foloseşte ambele metode, fie individual, fie, cel mai frecvent, combinate în cadrul unei metode mai vaste. Această metodă, proprie ştiinţelor empirice (sau experimentale) bazate pe observarea realităţii şi pe experienţă poartă numele de empirică.

63. *Metoda empirică* se regăseşte în cadrul teoriei generale a cunoaşterii fizice elaborată de J. Stuart Mill, considerat a fi cel dintâi care a abordat în mod sistematic problematica epistemologiei (studiul metodelor cercetării şi cunoştinţelor ştiinţifice)[39].

37) A se vedea în sensul celor de mai sus: D. Julia, "Dictionaire de la philosophie" Ed. Club France Loisirs, Paris, avec l'autorisation de la Librairie Larousse, 1984, p.60, 138, 158 şi 175.

38) E. FERRI: "La sociologie criminelle" Traduit de l'italien par L. Terrier, Ed. Felix Alcan Paris, 1905, p.27.

39) John Stuart Mill (Londra 1806 - Avignon 1873), filosof şi economist englez, aparţine de şcoala experimentală. Filozofia sa se apropie de cea a lui Hume şi de empirismul secolului al XVII-lea. Originalitatea sa se afirmă în domeniul logicii: teoria sa cu privire la inducţie şi procedeele experimentale au rămas celebre. Vezi în acest sens "Dictionaire de la philosophie", op.cit., p.176.

În schema clasică a metodei empirice se disting *trei etape*: *observarea faptelor*; *inducţia ipotezei* şi *verificarea experimentală*.

Aşa cum aminteam anterior metoda empirică include celelalte două metode generale:

- *inducţia*, care corespunde etapei a doua şi care având la bază observaţia permite enunţarea unei ipoteze şi,
- *deducţia*, care corespunde celei de a treia etape, constând în verificarea ipotezei pe baza unor fapte noi sau a unui număr sporit de observaţii particulare[40].

Caracterul specific al cercetării criminologice, rezultat în principal din obiectul ei de studiu, face ca metoda empirică să prezinte, în acest caz, anumite trăsături particulare.

64. *Particularităţile metodei empirice* în cercetarea criminologică se manifestă în principal în legătură cu prima şi cu cea de a treia etapă:

Observarea faptelor prezintă o primă particularitate ce constă în aceea că percepţia directă (a fenomenului criminal) este foarte rară şi cu totul întâmplătoare[41].

În acelaşi timp, tot din punctul de vedere al obiectului observat, în cercetarea criminologică nu avem de a face ca în domeniul ştiinţelor naturii cu fapte obiective, simple, reproductibile la infinit; delincvenţa ca şi celelalte fapte umane se caracterizează prin subiectivitate, complexitate, istoricitate.

Pe de altă parte, metoda prezintă particularităţi din punctul de vedere al "observatorului" care în criminologie, "departe de a fi neutru, tinde să se asocieze cu realitatea pe care o observă (orice criminolog este un delincvent potenţial ... dacă nu a comis deja o infracţiune)"[42].

Verificarea experimentală (sau verificarea ipotezei) prezintă de asemenea unele particularităţi în cercetarea criminologică.

40) În acelaşi sens, a se vedea: "Dictionaire de la philosophie" op.cit., p.60, 138 şi 175.

41) A se vedea în acest sens J. LARGUIER "Criminologie et science pénitentiaire" sixième édition Dalloz 1989 p.12 (se dă exemplul unei infracţiuni filmate întâmplător de o cameră video instalată într-o bancă).

42) R. GASSIN, op.cit., p.73.

După cum remarca E. Ferri, pentru fenomenele sociale în general şi deci, şi pentru fenomenul criminal, "experimentul este foarte dificil şi adesea imposibil"[43].

Într-adevăr, spre deosebire de ştiinţele naturii unde fenomenele observate se pot, de obicei, reproduce în interesul cercetării, în criminologie "nu se pot produce crime în laborator"[44].

Există totuşi şi în cercetarea criminologică posibilitatea efectuării unor experimente indirecte, prin simularea unor situaţii reale ca, spre exemplu, în cazul testelor efectuate în legătură cu evaluarea agresivităţii.

De asemenea, în cazul tratamentului penal, suntem în prezenţa unui experiment vis-a-vis de condamnat. Experimentul este însă incomplet în acest caz deoarece nu se poate determina care ar fi fost rezultatele în cazul aplicării unui alt tip de tratament penal aceluiaşi condamnat[45].

Mai trebuie făcută precizarea că nici succesiunea şi nici integralitatea celor trei etape nu trebuie să fie absolutizate. În practica cercetării deseori se poate întâmpla, spre exemplu, ca formularea ipotezei să preceadă unei observaţii sistematice sau să apară concomitent cu aceasta (în cursul ei), după cum la fel de bine se poate întâmpla ca prima etapă, observarea faptelor, să fie şi ultima, în acest caz urmărindu-se doar simpla descriere a fenomenului, fără a se tinde la explicarea lui.

Metoda empirică, cu particularităţile arătate mai sus, poate fi considerată drept principala metodă în cercetarea criminologică, metoda generală.

Alături de aceasta coexistă, independent sau în combinaţie, o serie de alte metode, mai puţin generale, şi care pot fi sistematizate în diferite modalităţi.

65. *Alte metode; clasificări diverse.* O posibilă clasificare este cea bazată pe diferenţierea între cercetarea criminalităţii şi cercetarea crimei: în primul caz vor predomina metodele ştiinţelor sociale în general (istorie, etnografie, sociologie); în cel de-al doilea caz vor fi aplicate "în mod esenţial metodele medicinii, biologiei, psihiatriei, psihologiei"[46]. O asemenea clasificare deşi are avantajul că este accesibilă nu rezolvă practic

43) E. FERRI, op.cit., p.184.
44) R. GASSIN, op.cit., p.76.
45) J. LARGUIER, op.cit., p.12.
46) G. STEFANI, G. LEVASSEUR, R. JAMBU-MERLIN, op.cit., p.35.

problema metodelor decât indirect. În fapt după cum se observă sunt precizate doar anumite ştiinţe care pot interveni în cercetarea fenomenului criminal iar nu metodele în sine.

66. Unii autori pornesc în stabilirea metodelor de la enumerarea activităţilor concrete de cercetare. Este şi cazul lui Edwin Sutherland (vezi infra 186) care reţine următoarele metode de studiu: 1) Statisticile criminale; 2) Studiul statistic al particularităţilor; 3) Studiul cazurilor individuale; 4) Studiul anumitor comportamente particulare; 5) Studiul criminalului în "aer liber" şi 6) Metoda experimentală[47]. Această clasificare, deşi foarte clară şi utilă, este discutabilă din punct de vedere metodologic, deoarece nu face distincţia între metode şi tehnici, iar procedeele care sunt menţionate pot fi în unele cazuri considerate drept tehnici şi nu metode (ex. statisticile criminale).

În sfârşit, o ultimă clasificare asupra căreia ne oprim este cea care distinge între metoda cantitativă şi metoda calitativă.

67. *Metoda cantitativă* este cea care utilizează *măsura* ca mijloc de cunoaştere; folosirea datelor statistice şi prelucrarea matematică a acestora (prelucrare din ce în ce mai sofisticată) reprezintă principalele tehnici pe care se bazează metoda cantitativă.

68. *Metoda calitativă* foloseşte ca procedeu de cunoaştere cercetarea *caracteristicilor* obiectului de studiu; ea este susceptibilă de a releva aspecte nebănuite şi de a descoperi corelaţii şi procese noi în legătură cu realitatea cercetată[48].

69. Există desigur şi alte modalităţi de clasificare; cercetarea criminologică a folosit ori foloseşte şi alte metode în afara celor amintite anterior, precum există şi posibilitatea apariţiei în viitor a unor noi metode. Indiferent de tipul ori denumirea metodei, punerea acesteia în practică se realizează prin intermediul unor tehnici, aspect pe care îl vom aborda în continuare.

47) E.H. SUTHERLAND, D.R. CRESSEY, "Principes de criminologie" version francaise établie sur le texte de la sixième édition de "Principles of Criminology", Ed.Cujas, Paris, 1966, prima parte, capitolul al III-lea.
48) În sensul celor arătate a se vedea: R. GASSIN, op.cit., p.100-103.

70. *§2.2. Tehnici*

Cuvântul tehnică îşi are şi el originea în greaca veche cu sensul de "vicleşug", procedeu. În general, prin tehnică de cercetare se desemnează felul practic în care se utilizează o metodă, procedeul concret prin care se obţin date asupra realităţii studiate. Această apropiere între noţiunile de metodă şi tehnică explică faptul că, în multe cazuri, aceeaşi denumire este utilizată pentru desemnarea ambelor procedee. Se vorbeşte astfel atât despre metoda cât şi despre tehnica observaţiei, despre metoda statistică şi despre tehnicile statistice, metode cantitative şi calitative şi respectiv tehnici cantitative şi calitative.

În principiu diferenţa dintre cele două procedee ar consta în aceea că tehnica permite doar o "colectare" de date cu privire la fenomen în timp ce metoda permite cunoaşterea, înţelegerea acestuia. Distincţia este însă uneori greu de făcut în practică. De aceea ceea ce contează în final este valoarea pe care fiecare cercetător o acordă unui anumit procedeu, modul în care îl utilizează, iar nu denumirea în sine.

La această dificultate de ordin metodologic se adaugă marea diversitate de procedee utilizate în concret, în cercetarea criminologică.

În aceste condiţii prezentarea tehnicilor poate fi şi ea extrem de diversă şi, de obicei, doar parţială.

O posibilă clasificare se poate face în funcţie de diferenţierea între cercetarea criminalităţii (tehnici macro-criminologice) şi cercetarea crimei ca fenomen individual (tehnici micro-criminologice).

71. 1) *Tehnicile macro-criminologice* sunt procedeele care permit obţinerea de date cu privire la criminalitate, "măsurarea" acesteia. În principal acestea sunt aşadar tehnici cantitative şi ele servesc cunoaşterii descriptive, dar sunt în acelaşi timp utile şi cunoaşterii etiologice.

Se includ în categoria tehnicilor macro-criminologice următoarele procedee:

72. a) *Statisticile criminale*; acestea sunt procedeele prin care se "contabilizează" şi exprimă numeric, diferitele categorii de criminalitate (vezi supra 23). Este vorba despre tehnici cantitative ce slujesc în primul rând cunoaşterii descriptive.

Diferitele tipuri de statistici pot fi împărţite în două categorii:

- cele oficiale, realizate de poliţie, de parchete, de instanţele de judecată ori de instituţii de stat cu atribuţii statistice;
- cele private, realizate fie de cercetători individuali, fie de grupuri de cercetare ori de asociaţii nonguvernamentale cu preocupări în acest sens.

Dintre toate tehnicile de cercetare criminologică, statisticile criminale sunt cele mai frecvent utilizate, atât ca procedee în sine, cât şi ca instrumente în cadrul altor tehnici. Ele au o importanţă deosebită nu numai în cercetarea criminologică, ci şi în domeniul justiţiei penale, în politica anti-criminală.

În aceste condiţii se impune semnalizarea caracterului relativ al acestor tehnici care doar în aparenţă sunt foarte exacte.

Dincolo de parabola pâinilor[49] care invită la o prudenţă generală faţă de "statisticizarea" socio-umanului, în cercetarea criminologică apar unele "capcane" specifice.

E. Ferri atrăgea atenţia asupra unor astfel de "capcane" referindu-se la diferenţele dintre legislaţiile statale, la inconsecvenţa (inconstanţa) în activitate a poliţiei, la noile incriminări, etc.[50]

73. Factorii obiectivi şi subiectivi care concurează la vicierea statisticilor sunt numeroşi. Vom aminti, pe scurt, doar aspectele mai importante de care trebuie să se ţină seama în evaluarea statisticilor:

- modificările intervenite în legislaţie ("jocul" incriminare-dezincriminare);
- modificările intervenite în sistemele de înregistrare şi prelucrare a datelor; eventualele erori materiale în înregistrare;
- fluctuaţiile intervenite în activitatea organelor represive (în special în activitatea poliţiei) în funcţie de care diversele fapte pot rămâne în

49) Această parabolă se foloseşte pentru a marca relativitatea ori superficialitatea datelor statistice. O variantă ar putea suna în felul următor: dacă reunesc într-o încăpere trei oameni şi trei pâini, din punct de vedere statistic se poate afirma că "există o pâine de persoană" chiar dacă din diverse motive, unul va mânca două pâini, altul una, iar altul nici una.

50) E. FERRI, op.cit., p.187-190 şi 194.

zona cifrei negre sau pot "migra" spre una din celelalte două categorii de criminalitate (vezi supra 30).

Pe lângă aceşti factori involuntari apare şi pericolul vicierii intenţionate a statisticilor în scopuri pur politice. Şi în această privinţă există mai multe "procedee" posibile, unele grosiere, altele mai subtile, cum ar fi spre exemplu:

- falsificarea datelor pur şi simplu;
- prezentarea trunchiată a datelor şi punerea în lumină cu precădere a anumitor cifre;
- campaniile anti-x infracţiune, prin care se "direcţionează" organele represive în depistarea cu precădere a anumitor fapte; sigur că în aceste condiţii, criminalitatea aparentă relativă la aceea infracţiune va spori, fără însă a exista vreo modificare reală a fenomenului criminal respectiv.

Interesul politic în mistificarea statisticilor criminale constă în faptul că sentimentul de insecuritate poate juca uneori un rol decisiv în campaniile electorale. Manevrarea abilă a unor date statistice combinată cu manevrarea la fel de abilă a mass-mediei poate crea o imagine cu totul deformată asupra fenomenului criminal[51].

Toate aceste precizări nu vor să diminueze rolul statisticilor criminale. Acestea sunt nu numai utile dar şi indispensabile. Ca şi în cazul altor "produse" însă, ele trebuiesc a fi "consumate cu moderaţie".

74. b) *Tehnicile de evaluare a "cifrei negre"* respectiv: anchetele de auto-confesiune şi anchetele de victimizare. Aceste tehnici, după cum şi denumirea lor o arată, încearcă să "aducă puţină lumină" asupra cifrei negre. Cu ajutorul lor se pot avansa unele estimări probabile cu privire la volumul criminalităţii reale. Ambele au fost prezentate când am analizat

51) A se vedea în acest sens: J.C. CHESNAIS, "Histoire de la violence en Occident de 1800 à nos jour", Ed. Robert Lafont, Paris, 1981, p.76.

posibilităţile de evaluare a cifrei negre şi facem trimitere la cele arătate acolo (supra 33)

75. c) *Estimările privind "costul" crimei.* Acestea constau în evaluarea prejudiciilor materiale cauzate prin comiterea diverselor infracţiuni la care se adaugă şi evaluarea cheltuielilor necesare întreţinerii şi funcţionării aparatului represivo-preventiv. Aceste tehnici reprezintă o cuantificare indirectă a fenomenului criminal iar constatările de acest gen pot avea diferite utilităţi.

76. 2) *Tehnicile micro-criminologice* sunt procedeele care permit cunoaşterea crimei ca fenomen individual. Acestea sunt tehnici calitative şi servesc atât cunoaşterii etiologice cât şi celei dinamice.

Putem include printre tehnicile micro-criminologice următoarele procedee:

77. a) *Examenul clinic*; în conformitate cu denumirea care derivă din medicină, această tehnică se aseamănă celei medicale presupunând observarea delincventului condamnat aflat la locul de detenţie. Examenul clinic constă în primul rând în controlul medical: general patologic, psihiatric şi eventual psihanalitic. Acest control poate fi precedat de studierea dosarului de personalitate întocmit în cursul procesului penal şi poate fi succedat de o anchetă socială completă (situaţia materială, profesională, familială etc.). Bazele examinării clinice şi implicit ale criminologiei clinice au fost puse prin activitatea practică şi lucrările ştiinţifice publicate de criminologul belgian Etienne de Greeff[52].

78. b) *Biografiile criminale*; reprezintă procedee de investigare a trecutului delincventului; ele se realizează prin interviuri cu acesta, la care se adaugă exploatarea oricăror alte surse cu caracter biografic (fişe medicale, cazier judiciar, acte civile etc.). În unele cazuri sunt folosite mărturisirile condamnaţilor (autobiografiile spontane) adică unele însemnări, mai mult ori mai puţin literare, în care condamnaţii descriu propriul trecut

52) E. de GREEFF, medic psihiatru de formaţie şi-a desfăşurat o mare parte a carierei ca medic de penitenciar şi expert psihiatru de justiţie (ataşat pe lângă tribunal) având deci un bogat "material de studiu". Ulterior el a ocupat funcţii importante cum ar fi: Director al Serviciului de Antropologie penitenciară al Belgiei, Preşedinte al Şcolii de Ştiinţe Criminale a Universităţii din Louvain, Preşedinte al Comisiei Ştiinţifice a Societăţii Internaţionale de Criminologie.

dintr-o pornire aparent sinceră şi dezinteresată. Aceste autobiografii dintre care unele au rămas celebre au prezentat un interes deosebit pentru primii criminologi (spre exemplu Lombroso sau Lacassagne, care fac deseori referiri la acest gen de scrieri autobiografice).

79. c) *Studiile de urmărire (follow up studies)*; sunt procedee destinate a observa "devenirea" criminalului, evoluţia acestuia pe o perioadă lungă de timp (5-15 ani), după efectuarea pedepsei. Cele mai cunoscute studii de acest gen au fost efectuate în S.U.A. între anii '50-'60 de către o echipă formată din soţii Sheldon şi Eleonor Glueck. Aceştia au urmărit grupuri de minori devianţi sau delincvenţi în evoluţia lor ulterioară contactului cu justiţia, reuşind să desprindă concluzii interesante privind personalitatea infractorului, starea de pericol etc. Pe baza observaţiilor făcute pe parcursul acestor studii, cei doi cercetători au elaborat Tabele de predicţie ce au rămas celebre în literatura criminologică (cum ar fi spre exemplu cele privind conformaţia somatică[53].

80. d) *Studiile prin "cohorte"*; sunt inspirate de "studiile de urmărire" cu care se aseamănă într-o oarecare măsură. Ele reprezintă procedee destinate a sesiza "devenirea colectivă" a unui ansamblu de subiecţi, aparţinând unei anumite categorii, respectiv "cohorta". Se înţelege prin "cohortă" în acest caz: "ansamblul indivizilor care au trăit în cursul aceleaşi perioade un eveniment fundamental din existenţa lor cum ar fi naşterea sau căsătoriei"[54]. Categoria de "cohortă" este împrumutată din demografie; în cercetarea criminologică termenii în funcţie de care se stabilesc "cohortele" se referă mai des la alte genuri de "evenimente" cum ar fi: anul de condamnare, anul de eliberare din penitenciar etc.

Studiile prin "cohorte" reprezintă în opinia unor autori mai mult decât o tehnică, respectiv "o nouă metodologie", având în vedere că se operează cu o "categorie analitică" ce permite prin studiul "succesiunii de evenimente trăite în cursul timpului de fiecare membru al "cohortei", caracterizarea devenirii "colective" a ansamblului de subiecţi din această "cohortă"[55].

53) A se vedea în acest sens, spre exemplu: E.T. GLUECK "La conformation somatique dans la prévision de la délinquance" în R.S.C.D.P.C. nr.1/1958, p.81.
54) ANNE-MARIE FAVARD, J. PINATEL: "Etude par cohortes" în A.I.C. 1979-80 (Volume 18 nr.1) p.12.
55) Idem.

81. Atât metodele, cât şi tehnicile amintite anterior sunt în principiu specifice pentru cercetarea fundamentală; ele permit cunoaşterea şi înţelegerea fenomenului criminal.

Nu este exclusă însă utilizarea aceloraşi procedee şi în cercetarea aplicativă, desigur, cu anumite particularităţi determinate de obiectul specific al acestei cercetări, respectiv practica anti-criminală.

Toate procedeele puse în lucru în cercetarea criminologică, fie fundamentală fie aplicativă au însă în comun faptul că tind spre o aceeaşi finalitate; despre aceasta va fi vorba în continuare.

Secţiunea a III-a
Finalitatea cercetării criminologice

Problema finalităţii cercetării criminologice presupune stabilirea scopului şi funcţiilor acesteia.

82. *§3.1 Scopul cercetării criminologice*

În concordanţă cu delimitarea între cercetarea criminologică fundamentală şi cea aplicativă se poate distinge între: un scop imediat (sau particular) şi un scop mediat (sau general)[56].

Scopul imedial al cercetării criminologice constă în cunoaşterea fenomenului criminal în toată complexitatea lui, prin stabilirea cauzelor şi condiţiilor care îl determină şi respectiv favorizează, precum şi a proceselor care îl caracterizează.

Scopul mediat constă în stabilirea celor mai eficiente mijloace utilizate în practica anti-criminală, pentru limitarea fenomenului criminal şi a consecinţelor acesteia.

56) În sensul delimitării între un scop imediat (particular) şi un scop general a se vedea: R. M. STĂNOIU, op.cit., p.25.

Tinzând spre cele două obiective sus-amintite cercetarea criminologică este în măsură să conducă implicit spre *umanizarea reacţiei sociale faţă de fenomenul criminal.*

Această tendinţă de umanizare a reacţiei sociale reprezintă de altfel aspectul cel mai important legat de finalitatea cercetării criminologice, un *supra-scop* al acestuia.

83. *§3.2. Funcţiile cercetării criminologice*

Corespunzător scopurilor pe care şi le propune sau mai exact spus în realizarea acestora, cercetarea criminologică exercită unele funcţii specifice.

Într-o delimitare cu caracter general cercetarea criminologică îndeplineşte două funcţii: una teoretică şi una practică, în consonanţă cu delimitarea între cercetarea fundamentală şi cea aplicativă şi cu delimitarea între scopul imediat şi respectiv mediat, pe care le urmăreşte.

În literatura de specialitate s-a recurs la delimitări mai amănunţite. Astfel, s-a distins spre exemplu între: funcţia teoretico-aplicativă, pe de-o parte şi funcţiile aplicativă şi prospectivă, pe de altă parte[57].

Într-o altă clasificare[58] se reţin patru funcţii distincte şi anume: 1) funcţia descriptivă; 2) funcţia explicativă; 3) funcţia predictivă şi 4) funcţia profilactică.

1) *Funcţia descriptivă* ar corespunde descrierii caracteristicilor generale ale fenomenului criminal.

2) *Funcţia explicativă* ar consta în explicarea naturii, a cauzelor şi condiţiilor care determină şi respectiv favorizează comportamentul criminal.

3) *Funcţia predictivă* ar presupune anticiparea evoluţiei fenomenului criminal în timp şi spaţiu.

4) *Funcţia profilactică* ar răspunde necesităţii găsirii celor mai eficiente remedii în legătură cu fenomenul criminal.

84. În încheierea capitolului se pot formula câteva scurte *concluzii:*

57) A. DINCU: Bazele criminologiei, Ed. Pro Arcadia, 1995, p.34 şi 39.
58) R.M. STĂNOIU, op.cit., p.28, 29.

Cercetarea criminologică presupune diverse modalităţi de cunoaştere în concordanţă cu complexitatea problemelor legate de fenomenul criminal şi practica anti-criminală.

Procesul cunoaşterii se realizează pe baza unor metode riguroase şi prin intermediul unor tehnici eficiente fie adaptate, fie proprii cercetării criminologice.

Cercetarea criminologică are o finalitate particulară, bine determinată.

CAPITOLUL III
DEFINIREA CRIMINOLOGIEI

85. Conform celor arătate până în prezent se poate constata că cercetarea criminologică îşi îndreaptă interesul către fenomenul criminal şi practica anti-criminală, pe care încearcă să le cunoască şi evalueze dintr-o perspectivă complexă, cu ajutorul unor procedee adecvate şi conform unui scop particular, bine determinat.

Rezultă în acelaşi timp o coerenţă evidentă între elementele mai sus arătate respectiv: obiectul cercetării criminologice, modalităţile de cunoaştere, metodele şi tehnicile utilizate şi finalitatea cercetării criminologice.

Această coerenţă incontestabilă, pe de-o parte confirmă caracterul ştiinţific al cercetării criminologice în general, iar pe de altă parte legitimează reunirea tuturor cercetărilor de această natură într-un ansamblu unitar, denumit criminologie.

Acceptând această realitate se poate trece la definirea criminologiei ceea ce presupune: 1) delimitarea acesteia în cadrul ştiinţelor criminale şi, în final, 2) găsirea unei "formule" prin care să o putem individualiza.

86. ***Plan***

Rezultă deci că prezentul capitol va fi alcătuit din două secţiuni:

S1. Domeniul criminologiei

S2. Definiţia criminologiei

Secţiunea I
Domeniul criminologiei

87. Problema domeniului criminologiei presupune delimitarea acesteia faţă de celelalte preocupări ştiinţifice ori practice legate de fenomenul criminal.

Distincţiile cele mai importante trebuiesc făcute în legătură cu dreptul penal şi politica anti-criminală.

În prealabil însă este utilă o distincţie în chiar interiorul criminologiei.

Astfel, după cum s-a arătat anterior cercetarea criminologică are o latură teoretică şi alta practică. Corespunzător acestei distincţii, criminologia poate fi împărţită în două ramuri principale: criminologia teoretică şi criminologia aplicativă. Deosebirea dintre cele două ramuri poate fi evidenţiată printr-o reprezentare grafică (vezi fig.nr.2). Criminologia teoretică (C.T.) se axează în mod exclusiv asupra fenomenului criminal (F.C.), culegând şi apoi prelucrând datele cu privire la acesta.

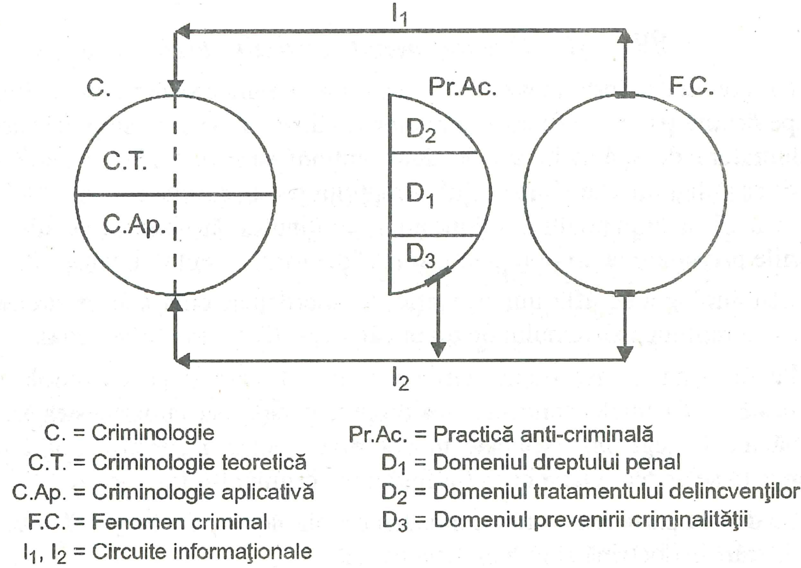

Fig. nr. 2

Astfel, pe baza unei surse unice de alimentare se formează un prim "circuit informaţional" (I1) în formă simplă, direcţionat dinspre fenomenul criminal spre criminologia teoretică.

Criminologia aplicativă (C.Ap.) se axează asupra a ceea ce am numit practică anti-criminală (Pr.Ac.), în scopul evaluării acesteia (vezi supra 40), dar indirect şi asupra fenomenului criminal pe care îl analizează din punctul de vedere al impactului produs asupra lui de practica anti-criminală.

Se formează un al doilea "circuit informaţional" (I2) ce are o dublă sursă de alimentare: pe de o parte practica anti-criminală în care sunt incluse cele trei domenii de luptă împotriva criminalităţii: dreptul penal (D1) tratamentul delincvenţilor (D2) şi prevenirea criminalităţii (D3), iar pe de altă parte, fenomenul criminal.

88. Aceste precizări fiind făcute, se poate trece la delimitarea criminologiei faţă de dreptul penal (§1.1) şi politica anti-criminală (§1.2) pentru ca apoi să putem stabili modul în care acestea conlucrează la controlul fenomenului criminal (§1.3).

89. *§1.1 Dreptul penal şi criminologia*

Dreptul penal desemnează pe de-o parte o ramură a sistemului de drept iar pe de altă parte o ramură a ştiinţelor juridice. După cum se precizează în literatura de specialitate cele două noţiuni sunt distincte: "Prima se raportează la normele şi instituţiile dreptului penal, privite în evoluţia lor istorică ori ca drept pozitiv. A doua are în conţinutul său concepţiile, ideile, teoriile privitoare la dreptul penal, adică "doctrina" dreptului penal"[59].

Criminologia se află într-o relaţie de interdependenţă atât cu dreptul penal ca ramură a sistemului de drept cât şi cu ştiinţa dreptului penal.

Pe de-o parte, aşa după cum s-a putut observa deja, criminologia porneşte de la unele concepte din dreptul penal, aşa cum acestea sunt prevăzute în lege ori explicate în doctrină, pentru a construi noţiunile proprii (a se vedea relaţia crimă-infracţiune, criminal-infractor, etc.)

Pe de altă parte rezultatele cercetării criminologice declanşează uneori modificări în doctrină şi în legislaţia penală.

59) C.BULAI, op.cit. p.7.

90. Diferenţa esenţială între criminologie şi dreptul penal, ca ştiinţă, constă în aceea că în timp ce prima este o ştiinţă empirică, ce utilizează cu prioritate raţionamentele inductive, cea de a doua este o ştiinţă normativă, ce operează cu metoda deducţiei. Această deosebire face ca "dialogul" să nu se realizeze întotdeauna cu uşurinţă. După cum s-a subliniat în literatura de specialitate: "... vor exista mereu unele dificultăţi de înţelegere între jurist, care vrea certitudini şi criminolog, care practică întocmai ca pe o virtute îndoiala ştiinţifică. Nu este mai puţin adevărat că un aport reciproc trebuie să servească în acelaşi timp viitorului criminologiei şi celui al dreptului penal"[60].

Mai trebuie remarcat că dreptul penal se află într-o relaţie particulară şi cu politica anti-criminală fiind principalul instrument al acesteia. În aceste împrejurări, relaţia criminologiei cu politica anti-criminală, pe care o vom analiza în continuare, se răsfrânge şi asupra dreptului penal.

91. *§1.2. Politica anti-criminală şi criminologia*

În literatura de specialitate se folosesc de regulă noţiunile de politică penală ori criminală.

Politica penală, într-un sens strict, etimologic, este susceptibilă să desemneze doar o activitate represivă[61]. De aceea în doctrina franceză se face distincţie între: "politique penal" şi "politique criminelle", aceasta din urmă acoperind o sferă mai largă de preocupări în raport cu fenomenul criminal.

Denumirea "politique criminelle" este la rândul ei criticabilă sub aspect formal, deoarece indică exact contrariul a ceea ce doreşte în realitate să exprime.

Având în vedere acest inconvenient s-a propus formula politică anti-criminală. Deşi această denumire nu s-a impus deocamdată în literatura de specialitate[62] o considerăm ca fiind cea mai adecvată şi de aceea am optat pentru utilizarea ei[63].

60) R.VOUIN şi J.LEAUTE, op.cit., p.39.

61) În doctrina penală română se dă o semnificaţie extinsă noţiunii de politică penală, dincolo de sensul pur represiv. A se vedea în acest sens: C.BULAI, op.cit., p.14.

62) A se vedea în acest sens R.GASSIN, op.cit.

63) Precizăm că din punct de vedere al conţinutului atribuim denumirii de politică anti-criminală un sens echivalent celui exprimat de noţiunea "politique criminelle" utilizată în doctrina franceză. În consecinţă în referirile pe care le facem la autori francezi noţiunea "politique criminelle" va fi tradusă prin politică anti-criminală (evitând astfel şi cacofonia ce ar rezulta dintr-o preluare ad literam).

92. Dincolo de aspectele de ordin lingvistic, conţinutul însuşi al noţiunii a cunoscut interpretări diferite. În doctrina recentă se optează de regulă pentru o abordare managerială, considerându- se politica anti-criminală drept o "gestiune a fenomenului criminal".

Astfel, politica anti-criminală a fost definită ca: "analiza şi înţelegerea unei afaceri particulare a cetăţii fenomenul criminal (pe de-o parte) şi punerea în aplicare a unei strategii pentru a răspunde situaţiilor de delincvenţă sau devianţă (pe de altă parte)"[64].

Din această definiţie rezultă un dublu obiect al politicii anti- criminale şi implicit divizarea ei în două zone distincte[65]: 1) Ştiinţa politicii anti-criminale (o zonă teoretică, de informare şi analiză în raport cu fenomenul criminal); 2) Practica anti- criminală (o zonă aplicativă, de punere în funcţiune a strategiei de răspuns).

Nu rezultă din definiţia reprodusă un element ce prezintă o importanţă capitală: "Decizia de politică anti-criminală". Considerăm că această decizie exprimă esenţialmente voinţa politică şi are un caracter statal. Ea se interpune între zona teoretică şi cea practică, determinând în final, configuraţia "strategiei de răspuns".

Reamintim în acelaşi timp că practica anti-criminală este alcătuită din ansamblul mijloacelor juridice şi empirice combinate în cele trei domenii principale care au ca finalitate stăpânirea fenomenului criminal (vezi supra 42)

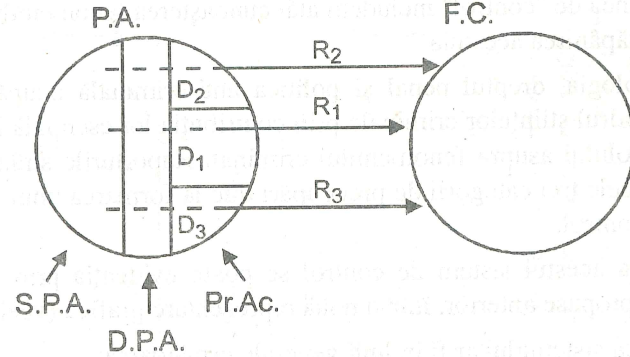
93. Sintetizând precizările anterioare într-o reprezentare grafică, se poate sesiza mai uşor atât configuraţia sistemului de politică anti-criminală, cât şi dinamica funcţionării acestuia (vezi fig.nr.3). Explicaţia schemei propuse ar fi următoarea:

La nivel teoretic, ştiinţa politicii anti-criminale (S.P.A.) elaborează un anumit proiect de strategie care va fi transmis mai departe factorilor de decizie. Proiectul, mai mult ori mai puţin modificat, se va transforma într-o "decizie de politică anti-criminală" în zona corespunzătoare (D.P.A.).

64) Christine LAZERGES: "La politique criminelle" Ed. "Que sais-je?" Presses Universitaires de France, 1987, p.5.

65) Facem precizarea că vom relua în continuare unele raţionamente şi explicaţii utilizate într-o lucrare anterioară: V.CIOCLEI "Viaţă sexuală şi politică penală" Ed. Holding Reporter, 1994, p.3-12. Semnalăm în acelaşi timp că am operat unele modificări de ordin formal (cum ar fi spre exemplu înlocuirea expresiei politică penală cu cea de politică anti-criminală etc.).

Punerea în aplicare a "deciziei" se realizează prin intermediul "mijloacelor de luptă" grupate în cele trei domeni (D1, D2, D3) ale zonei de practică anti-criminală (Pr.Ac.) "Proiecţia" mijloacelor de luptă asupra fenomenului criminal (F.C.) îmbracă forma unor "răspunsuri" specifice cum ar fi spre exemplu: aplicarea unei sancţiuni penale (R1); aplicarea unei măsuri administrative în cursul executării pedepsei cu închisoarea (R2); aplicarea unei sancţiuni civile ori administrative cu caracter preventiv (R3).

P.A. = Politică anti-criminală
S.P.A. = Ştiinţa politicii anti-criminale
D.P.A. = Decizia de politică anti-criminală
F.C. = Fenomen criminal
Pr.Ac. = Practică anti-criminală
D_1 = Domeniul dreptului penal
D_2 = Domeniul tratamentului delincvenţilor
D_3 = Domeniul prevenirii criminalităţii
R_1, R_2, R_3 = Răspunsuri specifice

Fig. nr. 3

94. *Pe baza acestor explicaţii putem defini politica anti-criminală ca fiind: ansamblul teoriilor şi strategiilor concepute în scopul stăpânirii fenomenului criminal precum şi sistemul mijloacelor aplicate efectiv, de către stat, în acelaşi scop.*

Definind în acest mod politica anti-criminală rezultă aproape de la sine legătura dintre aceasta şi criminologie.

O primă relaţie se stabileşte la nivel teoretic în sensul că rezultatele cercetării criminologice fundamentate ar trebui valorificate de ştiinţa politicii anti-criminale.

În plan practic, aşa cum deja s-a anticipat, criminologia aplicativă îşi propune evaluarea ştiinţifică a practicii anti-criminale. Rezultatele obţinute

ar trebui în mod normal să fie valorificate tot prin intermediul politicii anti-criminale; această valorificare ar consta în final fie în corectarea mijloacelor (juridice, ori empirice) care funcţionează deja, fie în crearea unora noi.

95. *§1.3. "Controlul" fenomenului criminal*

În noţiunea de "control" includem atât cunoaşterea fenomenului criminal cât şi stăpânirea acestuia.

Criminologia, dreptul penal şi politica anti-criminală ocupă un loc aparte în cadrul ştiinţelor criminale prin contribuţia lor esenţială la asigurarea controlului asupra fenomenului criminal. Raporturile strânse existente între cele trei categorii de preocupări duc la formarea unui veritabil sistem de control.

Structura acestui sistem de control se poate evidenţia prin reunirea schemelor propuse anterior, într-o nouă reprezentare grafică (vezi fig.4).

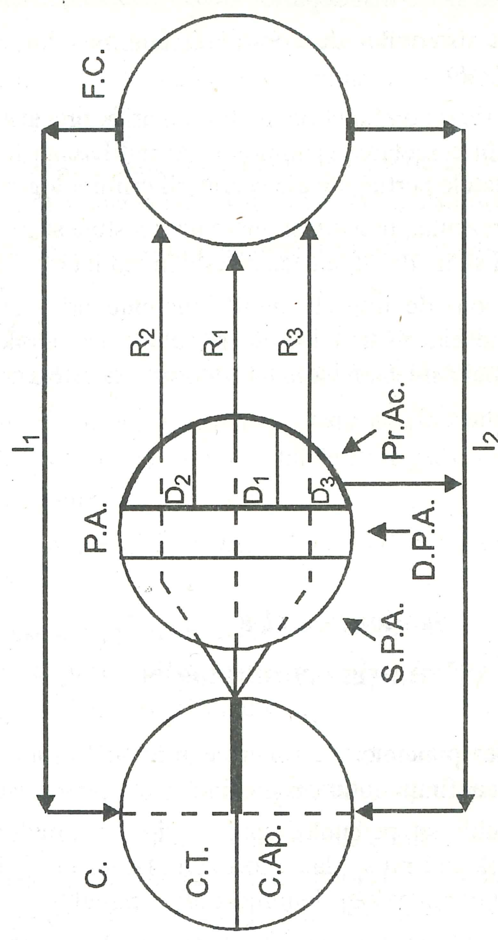
Dinamica sistemului ar fi în linii generale următoarea:

Într-un prim circuit (I1) criminologia teoretică (C.T.) ar analiza fenomenul criminal (F.C.) iar datele obţinute ar fi transmise ştiinţei politicii anti-criminale (S.P.A.). Pe baza acestor date se vor elabora proiectele de strategie ce vor fi transmise mai departe factorilor de decizie. Proiectele se vor transforma în decizii de politică anti-criminală în zona corespunzătoare (D.P.A.). Punerea în aplicare a deciziilor se va face prin intermediul mijloacelor grupate în cele trei domenii (D1, D2, D3) ale zonei de practică anti-criminală (Pr.Ac.) rezultând o serie de răspunsuri specifice (R1, R2, R3)

Într-un al doilea circuit (I2) ce poate fi denumit *circuit de corecţie* intervine criminologia aplicativă (C.Ap).

Pe baza celor două surse informative aceasta va evalua practica anti-criminală şi impactul acesteia asupra fenomenului criminal pentru a identifica soluţiile cele mai utile.

Datele astfel obţinute vor fi retransmise în zona ştiinţei politicii anti-criminale pentru *corectarea* răspunsurilor iniţiale.

C. = Criminologie
C.T. = Criminologie teoretică
C.Ap. = Criminologie aplicativă
F.C. = Fenomen criminal
I_1, I_2 = Circuite informaţionale
P.A. = Politică anti-criminală
Pr.Ac. = Practică anti-criminală
D_1 = Domeniul dreptului penal
D_2 = Domeniul tratamentului delincvenţilor
D_3 = Domeniul prevenirii criminalităţii
S.P.A. = Ştiinţa politicii anti-criminale
D.P.A. = Decizia de politică anti-criminală
R_1, R_2, R_3 = Răspunsuri specifice

Fig. nr. 4

Cele două circuite ar presupune un *flux continuu* şi o porţiune de *traseu comun*, în sensul că datele cu privire la fenomenul criminal şi cele privind evaluarea practicii anti-criminale trebuie să fie în permanenţă reînnoite şi respectiv reunite între ele, pentru găsirea celor mai bune strategii, care vor fi la rândul lor reevaluate şi aşa mai departe.

Această dinamică a sistemului de control al fenomenului criminal reprezintă o *variantă ideală*.

În realitate apar o serie de disfuncţionalităţi cum ar fi: precaritatea ori chiar lipsa rezultatelor în cercetarea criminologică; indiferenţa factorilor de decizie faţă de rezultatele pertinente ale cercetării criminologice etc.

De aceea sistemul prezentat, precum şi dinamica acestuia se referă mai mult la ceea ce ar trebui să fie decât la ceea ce este în realitate.

Considerăm că dincolo de imperfecţiunile inerente oricărui model schema propusă permite clarificarea locului şi rolului criminologiei în sistemul ştiinţelor criminale, înlesnind totodată definirea acesteia ca ştiinţă.

Secţiunea a II-a

96. Definiţia criminologiei

Dată fiind diversitatea punctelor de vedere exprimate în literatura de specialitate, găsirea unei definiţii optime reprezintă o întreprindere dificilă.

Însă, după cum s-a subliniat, pe bună dreptate în doctrină, multitudinea definiţiilor date criminologiei nu se datorează atât "fanteziei" şi indisciplinei criminologilor cât complexităţii fenomenului criminal[66].

Caracterul complex şi prin aceasta dificil de abordat al obiectului criminologiei a impus încă de la debutul acesteia existenţa unor maniere diferite de abordare concretizate în diverse tipuri de definiţii.

66) R. GASSIN, op.cit., p.4.

97. *Tipuri de definiţii*[67]

O primă diferenţiere are ca sursă principală perceperea sau abordarea diferită a domeniului criminologiei.

Din acest punct de vedere au existat două tendinţe diametral opuse:

- pe de-o parte, tendinţa de realizare a unor cercetări specializate cu caracter etiologic: biologie criminală, sociologie criminală, psihologie criminală.
- pe de altă parte, o tendinţă integratoare, de reunire a tuturor cercetărilor specializate sub umbrela unei ştiinţe unice, complexe.

Aceste tendinţe s-au concretizat în două maniere de definire a criminologiei:

a) definiţiile de *tip restrictiv* - care în principiu au considerat criminologia drept o ştiinţă a cauzelor criminalităţii, străină de preocupări profilactice;

b) definiţiile de *tip extensiv* - care au prezentat criminologia drept o ştiinţă integratoare preocupată atât de etiologia criminală cât şi de aspectele preventiv-represive.

A doua diferenţiere rezultă din abordarea diferită a obiectului criminologiei.

În acest sens, primele cercetări criminologice se disting printr-o sciziune între definirea criminologiei ca ştiinţă a crimei, pe de-o parte şi ştiinţă a criminalului, de cealaltă parte.

Evoluţia teoriilor moderne cu privire la fenomenul criminal aduce cu sine noi divergenţe în aprecierea asupra conţinutului cercetării criminologice.

Astfel, pe lângă opoziţia tradiţională: ştiinţă a crimei, ştiinţă a criminalului, apare opoziţia între "ştiinţa factorilor" şi "ştiinţa proceselor", precum şi opoziţia contemporană între criminologia trecerii la act şi criminologia reacţiei sociale (vezi supra 55)

Desigur, toate aceste deosebiri în planul abordării obiectului criminologiei s-au reflectat în maniera de definire a acesteia.

67) A se vedea pentru diferenţierile reţinute: R. GASSIN op.cit. p.4 şi urm.

Aprofundarea disputelor şi exemplificarea diferitelor maniere de definire deşi ar oferi un tablou mai larg pentru o eventuală opţiune, depăşeşte economia prezentei lucrări.

Ne vom limita la expunerea cu titlu exemplificativ a unor definiţii reţinute cu precădere în literatura de specialitate.

98. *Diferite definiţii (exemple)*

Una din primele definiţii şi în acelaşi timp una din cele mai des citate aparţine sociologului francez E.Durkheim, care priveşte criminologia drept o ştiinţă a crimei: "Constatăm existenţa unui anumit număr de acte ce prezintă toate acel caracter exterior, care le face ca odată comise să determine din partea societăţii o reacţie particulară pe care o numim pedeapsă. Facem din aceste acte o grupă "suis generis" căreia îi impunem o rubrică comună: numim crimă orice act pedepsit şi facem din crimă astfel definită obiectul unei ştiinţe speciale, criminologia"[68].

Printre definiţiile de tip extensiv este reprezentativă cea formulată de E.Ferri în lucrarea sa "Sociologie criminală":

"Studiul ştiinţific şi experimental al delincventului şi, prin urmare, al mijloacelor preventive şi represive care pot apăra societatea, iată sociologia criminală, ştiinţă unică şi complexă"[69] (Ferri utilizează noţiunea de "socilogie criminală" cu sensul de criminologie").

Concepţia integratoare a criminologului italian rezultă în mod explicit dacă adăugăm la această definiţie o altă remarcă pe care Ferri o face şi anume: "Antropologia şi statistica penală precum şi dreptul criminal şi penal nu sunt decât capitole diferite ale acestei ştiinţe"[70].

Reţinem şi o definiţie pe care însuşi autorul ei o caracterizează drept inedită şi în care criminologia apare ca o "supra-ştiinţă" a omului:

"Definim de o manieră inedită criminologia ca studiul complet şi integral al omului cu preocuparea constantă de a cunoaşte mai bine cauzele şi remediile activităţii sale antisociale. Este ştiinţa completă a omului"[71].

68) E.DURKHEIM: "Les règles de la méthode sociologique" Ed. P.U.F., 1956, p.33.
69) E.FERRI, op.cit., p.625.
70) Idem, op.cit., p.623.
71) M. LAIGNEL-LEVASTINE şi V.V. STANCIU: "Précis de criminologie" Ed. Payot, Paris, 1950, p.14.

În prezent doctrina criminologică este dominată de o viziune echilibrată în ce priveşte definiţia. Se reţin de regulă atât preocupările etiologice şi dinamice în raport cu fenomenul criminal cât şi preocupările profilactice, evitându-se încălcarea domeniului altor discipline juridice ori nejuridice care au preocupări apropiate.

În literatura de specialitate română regăsim această concepţie echilibrată în definirea criminologiei[72].

99. *O posibilă definiţie*

Având în vedere diversitatea de opinii la care ne-am referit mai sus, utilitatea unei definiţii constă de fapt în capacitatea acesteia de a se integra în contextul celorlalte explicaţii ce o însoţesc şi pe cât posibil de a sintetiza aceste explicaţii.

Plecând de la această idee considerăm că în logica celor expuse până la acest punct este posibilă şi utilă următoarea definiţie:

Criminologia reprezintă ansamblul cercetărilor cu caracter ştiinţific ce se ocupă: pe de-o parte cu studierea fenomenului criminal, urmărind cunoaşterea complexă a acestuia, iar pe de altă parte cu evaluarea practicii anti-criminale, în scopul optimizării acesteia

72) A se vedea în acest sens: A.DINCU, op.cit., p.4 şi R.M. STĂNOIU, op.cit., p.124.

CAPITOLUL IV

ETIOLOGIA CRIMINALĂ

(SAU CRIMINOLOGIA ETIOLOGICĂ)

100. Având în vedere totalitatea precizărilor anterioare, situarea etiologiei criminale în contextul mai larg al criminologiei nu mai reprezintă o problemă.

Prin etiologie în general se înţelege ştiinţa cauzelor.

Etiologia criminală este înainte de toate o modalitate specifică de cunoaştere în cadrul cercetării criminologice, prin care se vizează aflarea cauzelor, condiţiilor ori factorilor care determină sau favorizează fenomenul criminal (aşa după cum deja s-a anticipat: vezi cunoaşterea cauzală supra 54)

Problemele pe care încearcă să le soluţioneze etiologia criminală sunt cât se poate de fireşti:

Un prim set de întrebări ce se pune este: De ce unii oameni comit crime, iar alţi nu? Există anumite cauze ori anumiţi factori care îi determină? Unde trebuie căutaţi acei factori?

Pentru a se putea răspunde la acest prim set de întrebări, comportamentul criminal a fost în general privit ca un răspuns al personalităţii faţă de o situaţie determinată. În aceste condiţii "se poate situa etiologia crimei fie în personalitatea delincventului, fie în situaţia precriminală, fie în conjugarea celor două elemente"?[73]

Un al doilea set de întrebări ar fi: De ce nu toţi criminalii comit aceleaşi crime? Există factori care favorizează un anumit gen de crime? Există diferenţieri între criminali?

Pentru a se răspunde la aceste întrebări au fost elaborate diferite clasificări ale factorilor; au fost realizate diverse tipologii ale criminalului.

Datorită legitimităţii întrebărilor puse, etiologia criminală reprezintă o constantă în cercetarea criminologică.

73) R.GASSIN, op.cit., p.410.

Deşi răspunsurile date nu s-au ridicat întotdeauna la nivelul aşteptărilor acestea se constituie într-un ansamblu consistent şi oarecum coerent în cadrul criminologiei.

În aceste condiţii criminologia etiologică poate fi considerată drept o ramură distinctă, bine conturată în cadrul criminologiei.

101. ***Definiţie.*** Astfel, se poate defini *criminologia etiologică* drept *aceea ramură a criminologiei ce se ocupă cu studierea cauzelor condiţiilor sau factorilor care determină ori favorizează fenomenul criminal.*

Partea a doua

Principalele teorii etiologice

102. *Problematică*

Diversele explicaţii cu privire la fenomenul criminal ce s-au succedat de-a lungul istoriei, ar putea fi regrupate în funcţie de cele trei etape care, în concepţia lui Auguste Comte, au marcat evoluţia umanităţii: era teologică, cea metafizică şi cea pozitivistă[1].

Primei etape i-ar corespunde o viziune diabolică asupra crimei, specifică evului mediu.

Celei de-a doua etape i-ar corespunde concepţia clasică, utilitaristă, izvorâtă din ideile lui C. Beccaria.

În sfârşit, cea de-a treia etapă ar corespunde unor explicaţii ştiinţifice, demarate odată cu şcoala pozitivistă italiană şi continuate cu teoriile moderne asupra crimei.

Teoriile etiologice reprezintă explicaţii ştiinţifice şi s-ar înscrie deci în cea de-a treia etapă. Ele nu pot fi însă desprinse din contextul celorlalte explicaţii, mai cu seamă că etapizarea prezentată are un anumit grad de artificialitate, ca orice clasificare.

În realitate lucrurile sunt ceva mai "amestecate": o tendinţă de "diabolizare" va exista totdeauna, concepţia considerată metafizică este reluată astăzi de pe poziţii ştiinţifice (în latura ei utilitaristă), iar perioada pozitivistă, născută pe ruinele concepţiei clasice, a fost precedată de alte explicaţii cu caracter ştiinţific ce nu pot fi ignorate.

În aceste împrejurări trecerea în revistă a teoriilor etiologice presupune: abordarea primelor explicaţii cu caracter ştiinţific referitoare la fenomenul criminal, analiza concepţiilor şcolii pozitivite şi, în final, prezentarea teoriilor etiologice moderne.

1) J. PINATEL: Tratat op.cit. p.61.

103. *Plan*

Rezultă că această a doua parte va cuprinde următoarele capitole:
- Primele explicaţii ştiinţifice ale fenomenului criminal (Cap.I)
- Şcoala pozitivistă italiană (Cap.II)
- Teoriile etiologice moderne (Cap.III)

CAPITOLUL I

PRIMELE EXPLICAŢII ŞTIINŢIFICE ALE FENOMENULUI CRIMINAL

104. *Problematică*

În domeniul ştiinţelor umane şi sociale este destul de dificil a trage o linie de demarcaţie care să separe foarte clar cunoaşterea comună de cunoaşterea ştiinţifică.

Din considerente preponderent didactice se admite, în mod convenţional, că apariţia criminologiei ca ştiinţă coincide cu cercetările pozitiviste (vezi supra 54)

Nu se poate face însă abstracţie de faptul că în "jocul dialectic" al cunoaşterii, antiteza pozitivistă se construieşte pe teza clasică, pe ideile lui Beccaria. Aceste idei pătrund astfel în "circuitul ştiinţific", cel puţin pe cale indirectă.

Pe de altă parte, anterior ori în paralel cu ideile pozitiviste au fost formulate o serie de alte explicaţii cu privire la fenomenul criminal, explicaţii ce sunt de obicei regrupate în jurul unor aşa-zise "Şcoli" criminologice. Acestea nu pot nici ele să fie excluse din "circuitul ştiinţific" al criminologiei fie şi doar pentru faptul că au contribuit în mod substanţial la construirea teoriilor "şcolii italiene".

105. *Plan*

Acest capitol va cuprinde prin urmare două secţiuni:

S1 - Beccaria precursor al gândirii criminologice

S2 - Principalele "Şcolii" criminologice

Secţiunea I

Beccaria precursor al gândirii criminologice

106. Cesare Bonesana, marchiz de Beccaria (n.15.03.1738 - m.25.11.1794) este considerat pe drept cuvânt fondatorul dreptului penal modern.

În acelaşi timp el este un precursor al gândirii criminologice, deşi acest aspect al operei sale a fost mai puţin pus în evidenţă.

Evaluată cantitativ "moştenirea" beccariană se rezumă la o "carte de buzunar" ce conţine câteva idei, pentru a căror enumerare, degetele a două mâini sunt suficiente.

Privită prin prisma calităţii, această "mică moştenire" prezintă şi astăzi un real interes care nu este numai de ordin istoric. Acum, după mai bine de două secole, prin valoarea lor, ideile lui Beccaria sunt încă actuale.

Înainte de a puncta aceste idei şi de a arăta în ce constă actualitatea şi importanţa lor în raport cu gândirea criminologică, sunt necesare câteva repere asupra autorului şi operei în conjunctura epocii.

107. *§1.1. "Despre delicte şi pedepse" - conjunctură*

În anul 1764 apărea la Milano lucrarea "Despre delicte şi pedepse". Autorul, Cesare Beccaria, era la vremea respectivă un "ilustru" necunoscut ce nu împlinise încă 27 de ani.

Beccaria a ezitat mult înainte de a decide publicarea lucrării, fiindu-i teamă de o eventuală represiune împotriva sa. Pe deplin conştient de "erezia" ideilor sale şi neavând, conform propriei mărturisiri, vocaţie de martir[2], autorul şi-a luat unele precauţii în chiar cuprinsul lucrării, evitând o "ciocnire" directă cu autoritatea bisericească şi strecurând aprecieri măgulitoare la adresa autorităţii regale. În plus, înaintea publicării, Beccaria şi-a asigurat protecţia unor persoane influente pe care s-ar fi putut baza în cazul izbucnirii unui scandal.

2) "Am vrut să apăr umanitatea fără a-i deveni un martir"- pasaj din răspunsul lui Beccaria la scrisoarea lui Morellet (Milano, mai 1766) în: "Des Délits et des Peines" deuxieme édition Guillaumin et C-ie, libraires, Paris 1870 p.245.